

Abb. 3: Litoměřice, Haus „Kalich“, Nr. 15. Detail des Zeltdachscheitels, des oktogonalen Turms und der Aussichtshaube, Ansicht von Südwesten (Foto M. Panáček, 2002).

Abb. 4: Litoměřice, Haus „Kalich“, Nr. 15. Erdgeschoß, Grundriss (nach O. Votoček, 1955).

Abb. 5: Litoměřice, Haus „Kalich“, Nr. 15. Zeltdach- und Aussichtshaubenstuhl, vertikaler Längsschnitt in der Richtung Nord-Süd, Ansicht von Osten (Aufnahme und Zeichnung M. Panáček, Zusammenarbeit J. Panáčková, 2002).

Abb. 6: Litoměřice, Haus „Kalich“, Nr. 15. Zeltdachstuhl, polygonaler, mit podestartigen Konstruktionen an Seiten fixierter Turmstuhls, Ansicht von Südwesten (Foto M. Panáček, 2002).

Abb. 7: Litoměřice, Haus „Kalich“, Nr. 15. Zeltdachstuhl, innere Wendeltreppe im polygonalen Turmstuhls, Ansicht von Süden (Foto M. Panáček, 2001).

Abb. 8: Litoměřice, Haus „Kalich“, Nr. 15. Konstruktion der Haube, Grundrißschnitt (Aufnahme und Zeichnung M. Panáček, 2002).

Abb. 9: Litoměřice, Haus „Kalich“, Nr. 15. Satteldachkonstruktion, vertikaler Querschnitt, zweites Bindergespärre von Norden, Ansicht von Norden (Aufnahme und Zeichnung M. Panáček).

Abb. 10: Litoměřice, Haus „Kalich“, Nr. 15. Aussichtshaube, Innenraum, Ansicht von Südwesten (Foto M. Panáček, 2001).

Abb. 11: Litoměřice, Haus „Kalich“, Nr. 15. Satteldachkonstruktion, östlicher Teil des sechsten Bindergespärres, Ansicht von Norden (Foto M. Panáček, 2002).

Abb. 12: Litoměřice, Haus „Kalich“, Nr. 15. Aussichtshaube, dem Klostergewölbe mit rundem Schlußstein ähnliche Bogenrippenkonstruktion, Ansicht von Norden (Foto M. Panáček, 2001).

Abb. 13: Litoměřice, Haus „Kalich“, Nr. 15. Satteldachkonstruktion, Detail der Floßbandreste (Foto M. Panáček, 2002).

Abb. 14: Litoměřice, Stadtansicht von Südwesten, Ausschnitt mit dem Haus „Kalich“ aus der Zeichnung von F. B. Werner, gegen 1733 (Foto vom Negativ aus der fotografischen Sammlung der Zentralstelle des Nationalinstituts für Denkmalpflege, Prag).

Abb. 15: Pardubice, Haus Konksr.-Nr. 6, ehemaliges Rathaus. Ausschnitt aus der Vedute der Stadt von Westen. Holzschnitt nach der Zeichnung von J. Wilenberg, 1602, aus dem Buch *Diadochos id est successio* von Bartolomäus Paprocký.

Abb. 16: Litoměřice, Haus „Kalich“, Nr. 15. Aquarellzeichnung von Dr. Czeplak, 1890, Rekonstruktion des Zustandes vor 1834 (Státní oblastní archiv/Staatliches Regionalarchiv Litoměřice, Foto A. Horská, 2001).

Abb. 17: Prag, Neustadt, Jerusalem-Kapelle bei der Kirche des hl. Stephan. Kolorierte Radierung von Vincenc Morstadt, vor 1825 (Museum hlavního města Prahy/Museum der Hauptstadt Prag, Inv.-Nr. 5148).

Abb. 18: Torgau, Schloß Hartenfels. Ausschnitt aus dem Bild „Jagd zu Ehren Kaiser Karls V. beim Schloß Hartenfels“ von Lucas Cranach d. Ä., 1544 (Madrid, Museo del Prado).

Abb. 19: Dresden, Schloß. Holzmodell der Renaissancegestalt vor 1620 (übernommen aus dem Werk: C. Gurlitt – O. Haenel – B. Adam, *Sächsische Herrensitze und Schlösser*, Dresden o. J., Bl. 47).

Abb. 20: Torgau, Schloß Hartenfels. Ausschnitt aus der Druckplatte mit der Szene von Christus mit den Kindern von Lucas Cranach d. Ä., seitlich umgekehrtes Bild (übernommen aus dem Buch „Kunst der Reformationszeit“, Berlin 1983, s. 375, Bild F7).

Abb. 21: Rechteren, Schloß. Abbildung aus dem J. 1729 von A. de Haen (übernommen aus dem Werk: B. O. Meierink, *Die Baupraxis im Ostniederländisch-Westfälischen Raum*, Bd. 42, Jonas Verlag 1994, S. 137, Abb. 6).

Abb. 22: Veere, Stadtkirche. Bild „Der Kirchenplatz in Veere in Zeeland“ von Jan van der Heyden (Staatliche Kunsthalle Karlsruhe).

Abb. 23: Rostock, Stadtpanorama. Ausschnitt. Nach der Zeichnung von Joris Hoefnagel gestochen von Franz Hogenberg. Kolorierter Kupferstich, herausgegeben in Köln 1572 von Georg Braun im I. Teil des Werkes *Civitates Orbis Terrarum* (übernommen aus: *Les cités du monde, Europe et Amérique, Les planches de l'édition de 1572 du Civitates Orbis Terrarum*, Introduction de Lelio Pagani, Orsamaggiore 1990, Tafel XIX.).

(Übersetzung J. Noll)

VALDŠTEJNOVO CASINO U JIČÍNA

PETR ULIČNÝ

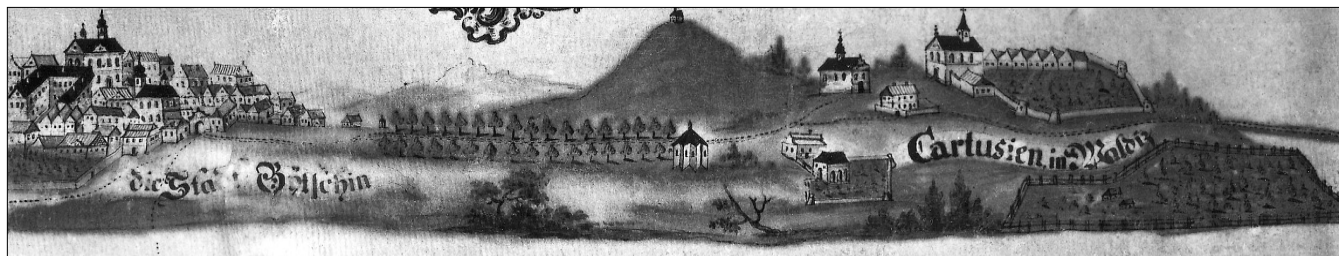
ÚVOD

Casino s loggií, dvorem, zahradou a oborou je součástí mimořádného krajinného konceptu, založeného v jičínské kotlině frýdlantským vévodou Albrechtem z Valdštejna.¹⁾ Město Jičín, které Valdštejn učinil středem svého rozlehlého panství, stanovil také středem této kompozice. Z Valdické brány, stojící před průčelím kostela sv. Jakuba, byla vytyčena osa kompozice, formovaná lipovou alejí, ústící do nádvoří před casinem u Valdic a procházející jím původně ještě dále ke kostelu sv. Bruna (dnes sv. Josefa) kartuziánského kláštera ve Valdicích. Všechny tyto prvky velkolepé kompozice byly založeny na přirozeně vytvořených základech zdůrazněných již ve středověku (spojnice středověkých hradů Veliše a Kumburku-Bradlece s Jičínem uprostřed přes vrchy Čerov, Zebín a Železný). A tak i kasino se zahradou a novou oborou bylo založeno vedle starší Trčkovské obory pod vrchem Zebín. Na cestě k této staré oboře stál osamocený dvorec Čerov, o kterém Valdštejn zpočátku uvažoval jako o možném místě k vybudování svého letohrádku.²⁾

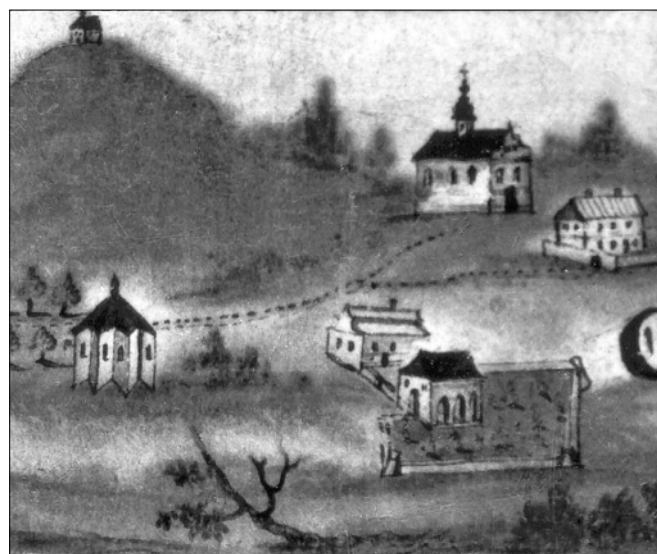
Z lipové aleje se nevstupovalo přímo do casina, ale do bohu trojkřídlého hospodářského dvora, obsahujícího stáj, byt pro zahradníka a koníře s kuchyní a obytné podkrovní čeládky. Zde měl být Valdštejn a jeho hosté odbaveni, aby mohli vstoupit zadním vchodem buď do dvorního křídla casina, anebo přímo skrze tento trakt do loggie a dvouramenným schodištěm sejít do zahrady. Komnaty v dvorním traktu, přístupné velkým šnekovým schodištěm, umožňovaly v casinu delší pobyt. Casino a dvůr byly součástí hlubkové osy, procházející skrze zahradu a novou oboru až do

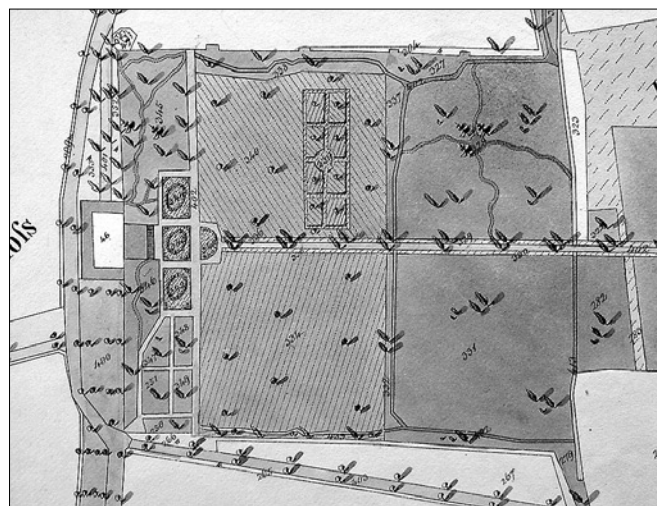
Obr. 1: Celkový pohled na casino a dvůr od jihu (foto P. Uličný, 2002).

Obr. 2: Panorama jičínské krajiny. Zleva Jičín, alej, hvězdovitá stavba, grotta (?), Valdštejnovo casino se dvorem, zahrada a obora, Zebín s kostelem sv. Jiljí (nebo sv. Josefa ve Valdčích), kartuziánský klášter a stará Trčkovská obora. Detail z pohledové mapy Harrachovského panství provedené v roce 1765 Antonem Gauparem, OA Zámorsk (reprofoto Zdeněk Fejfar, 1947, KM Vrchlabí).

Obr. 3: Panorama jičínské krajiny. Detail hvězdovité stavby (grotty ?), Valdštejnovo casino se dvorem, zahradou a oborou a Zebínem s kostelem sv. Jiljí. Část pohledové mapy Harrachovského panství provedené v roce 1765 Antonem Gauparem, OA Zámorsk (reprofoto Z. Fejfar, 1947, KM Vrchlabí).

Obr. 4: Casino se zahradou na císařském otisku stabilního katastru 1842, ÚAGK Praha, katastr Kbelnice (foto P. Uličný, 2001).

kruhového rondelu, která byla vyměřená kolmo na hlavní jičínsko-valdickou osu.

PRAMENY K STAVEBNÍM DĚJINÁM CASINA

Brzy po získání panství Kumburk-Oulibice s Jičínem v roce 1623, se Albrecht z Valdštejna zabýval přeměnou svého nového rezidenčního města. Vedle záměru založení biskupství, přestavby paláce, založení řady klášterů a roz-

šířením města, se Valdštejn se svými architekty věnoval úvaze o založení letního sídla za městem. V nadační listině jezuitské koleji, potvrzené dne 16. října roku 1624, si Valdštejn vymíňuje navrácení darovaného dvora Čerov se zahradou v případě, že by zde chtěl stavět svůj letohrádek.³⁾ Tento záměr patrně dokládají dvě studie chované v konvolutu Pieroniho plánů ze sbírek Uffizie ve Florencii. První z nich je datovaná 1. lednem 1624, druhá 4. březnem téhož roku.⁴⁾ Nejranější zpráva o pracovních aktivitách v místech dnešního Libosadu s casinem, zahradou a oborou pocházejí až ze srpna roku 1625, kdy se práce v oboře musely pro epidemii zastavit. Další zmínky jsou až z roku 1627, kdy Valdštejn píše v dopise z 13. července tohoto roku, aby se ještě před zimou divoce osázela „malá“ obora, tedy nová část přiléhající ke starší Trčkovské oborě. Svoji žádost, aby se do konce roku dokončila obora a cesta v zahradě (die Wege im Garten), opakuje jičínskému hejtmantu Taxisovi v dopise ze dne 3. srpna téhož roku. Obora však nebyla hotova ještě na začátku dalšího roku, kdy její dokončení a osazení zvěří Valdštejn znovu připomíná.⁵⁾ V dopise z 27. července roku 1630 pak Valdštejn žádá, aby se pokračovalo se zahradou a fontánami, jak bylo rozhodnuto. Měla se dokončit zahrada s mnoha fontánami, z nichž hlavní má být před loggií a ze které má voda téct do postraních čtvercových fontán. „Loga“ (loggie) má být rychle opatřena křížovými klenbami a vyzdobena („lavor de stuco“) a dokončit se má rovněž grotta vedle loggie. Protože Valdštejn postrádal na plánu (designu) zahrady vyznačení fontány přímo před loggií, žádá o zaslání plánu s touto korekturou.⁶⁾ V dopise z 10. srpna roku 1629 píše Giovanni Pieroni hraběti Rombaldu XIII. z Collalta o nejmenované stavbě, na které „pokrývají upravují střechu pavilónu, a dokončilo se pět místností nahoře a ty spodní takřka zcela a parapet loggie“. ⁷⁾ Údaj do detailů odpovídá situaci na stavbě valdického casina, jak je patrné z dochovaných účtů za následující rok (1630). Tehdy se opravdu pokrýval hotový krov a mluví se rovněž o pěti místnostech.

Z česky psaných účtů („registra baušrajberská“) dovoluje nahlédnutí do vrcholné stavební činnosti na casinu a dvore zachovaný ročník 1630.⁸⁾ Ve vydání těchto účtů se po většinou oba objekty nerozlišují, ale jsou chápány jako celek nazývaný „lusthauz“ při „lustgarten“, čímž je míněn celý areál Libosadu. Pouze jednou je budova dvora jasně označena jako stavení lusthauzu, „kdež zahradníci bydlí“, zatímco u objektu casina, pokud se vysloveně nemluví o pracích na loggií, je možné jednotlivé práce připisovat na základě jejich charakteru (například vytahování tesaných kvádrů po lešení a rumpálem). Protože budovy dvora stály v tomto roce již zhruba dokončeny – kromě práce na urči-

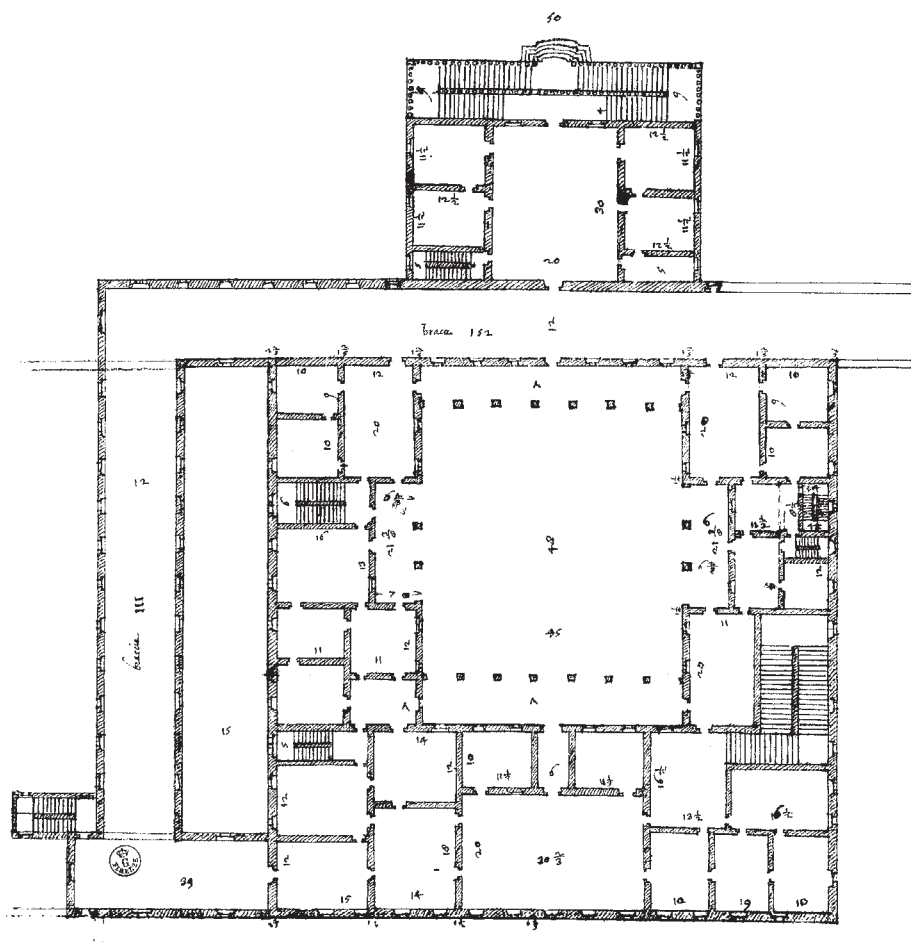
té části krovu se zřejmě převážně osazovala jen kamenná ostění oken a portálů⁹⁾ – je z toho důvodu možné většinu prací provedených v tomto roce lokalizovat do casina.

Stavební práce začaly v dubnu a skončily v říjnu, kdy jsou zapsány poslední výdaje. Po celou tu dobu jsou vedeny výdaje prken, latí a „hřebu podlažního“ na stavbu lešení. Přesněji jsou lokalizované pouze říjnové výdaje, kdy bylo zedníkům do lustgarten vydáno 1020 „hřebů latovních“ a 1860 „hřebu podlažního“ pro zbíjení „pokštele neb skruží pro klenutí logii“. Pro konstrukci „pokštele na klenutí s rákosem“ bylo tentýž měsíc vydáno zedníkům ještě 360 prken jedlových.¹⁰⁾ Dřevěná klenba loggie tedy byla provedena brzy poté, co Valdštejn ve výše zmíněném dopise její zaklenutí nařizoval. Po většinu sezóny jsou dále vykazována vydání na železné skoby k osazování „štukového kamení“, zatímco následující měsíc je ke stejnému účelu vedeno vydání olova.¹¹⁾ Že se asi jednalo o osazování kamenných prvků kladí ukazuje zápis o táhlu (provaz) spotřebovaného zedníky, kteří „při lustgarten veliký štukovní po lešení vozili“. Největší a poslední vydání železa a olova na zalévání skob do štuk neboli „tesaného kamení“ bylo zaznamenáno v srpnu a v září. Většinou byla tato v obou měsících zmiňovaná vydání určena pro osazování štukovní do „kavřince nad lusthauzem“. ¹²⁾ Kavřincem byla v tomto případě myšlena konzolová římsa, šlo tedy opět o osazování kladí. ¹³⁾ Mimo tyto práce probíhaly po většinu sezóny pokrývačské práce, u kterých není možné bezpečně stanovit, v jakém poměru se týkaly střechy casina a dvora.

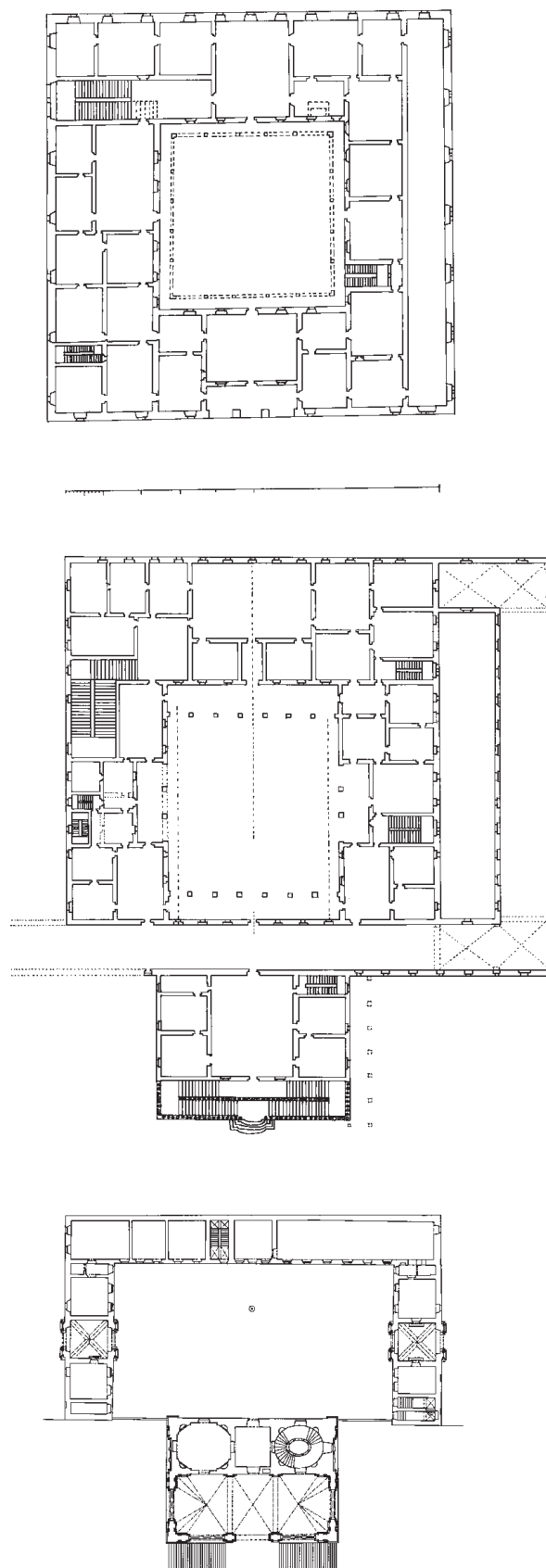
Po skončení sezóny byla v prosinci téhož roku německy sepsána „paušrajbrem“, čili stavebním písařem, s nejmenovaným stavitelem bilance zbývajících prací v celém areálu včetně zahrady. Loggie měla být zevnitř i zvenčí omítnuta, vybělena a opatřena štukatérskou prací.

Obr. 5: Jičínsko-valdická komponovaná krajina na reambulované mapě stabilního katastru z roku 1842. Katastry Jičín, Kbelnice a Valdice, SÚA Praha.

Obr. 6: Giovanni Pieroni, Návrh na vilu – patrně pro Albrechta z Valdštejna na Čerově u Jičína. 4. března 1624. Florencie, Uffizie, Gabinetto Disegni e Stampe, U 4516 A.

Obr. 7: Vývoj Valdštejnova letohrádku v návrzích Giovanni Pieroniho a realizované podoby. 1 – návrh na vilu, patrně na Čeřově u Jičína. 3. ledna 1624. Podle J. Krčálové, Giovanni Pieroni – Architekt?, in: Umění 36, 1988, s. 529. 2 – návrh na tutéž vilu, 4. března 1624, 3 – Ideální rekonstrukce casina u Valdické obory se dvorem včetně nerealizovaných konstrukcí. Projekt asi koncem roku 1624. Měřítko označuje 100 loktů (59,1 m) (kresba P. Uličný, 2001 s použitím zaměření Viktora Kotrby, 1937–1938).

Mělo být dokončeno pět hlavních dveří do loggie včetně osazení truhlářských prací a tamtéž mělo být zaklenuto pět knížecích komnat (*die fürstlich. Gemacht*). Proveden měl být šnek, tedy oválné schodiště a hlavní (zahradní) schody s balustry.¹⁴⁾ Dokončovací práce v celém areálu urguje Valdštejn v dopise z března 1632, ve kterém obecně zmiňuje štukatérské práce bez konkrétního určení.¹⁵⁾ Na stavební práce dohlížel Valdštejnov stavitel Niccolo Sebregondi, který na začátku roku 1630 nastoupil na místo stavitele Andree Spezzy, vedoucího stavbu do své smrti v roce 1628. Na stavbě byly údajně činní řemeslníci, pracující i na jičínském zámku – Petr Mazzeta a Tobiáš Etrych. Budova casina nebyla nikdy dostavěna, protože se její stavba na Sebregondioho návrh v dubnu 1632 zastavila kvůli dokončovací práci na stavbách v Jičíně,¹⁶⁾ a k obnově prací na casinu před Valdštejnovou smrtí v roce 1634 již patrně nikdy nedošlo.

Z pozdějších pramenů jsou podstatné až údaje v inventáři z roku 1770, ve kterém se uvádí sklep pod sálem (tedy loggií), kde zahradník ukládal „zelené věci“.¹⁷⁾ Důležité údaje o stavební aktivitě na casinu zaznamenávají stavební knihy z roku 1784. V dubnu a květnu tohoto roku otesávalo sedm až devět tesařů dřevo pro nový krov nad „sálem“ tedy loggií a od konce května do července zde pracovalo průměrně 12 tesařů, kteří krov svázali, polaťovali a pokryli.¹⁸⁾ Koncem listopadu téhož roku pak zedníci podezdívali „schody v lustgarten“ tedy nepochybně vnější schody ze zahrady k loggii. V roce 1789 pak dva zedníci zazdili dvojce dveře ve sklepe (v oválu nebo pod schodištěm). V červnu a červenci roku 1790 průměrně sedm zedníků odpracovalo celkem 109 dní na loggii (auf der Altane). Při těchto pracích byly osazeny kamenné stupně venkovního schodiště k loggii, přivázena dlažba k vydláždění podlahy loggie, pokrýván sokl „kolem sálu“, vyzdívány piličky a průhledy zábradlí u schodiště a zesilovány opěrné zdi mezi loggií a čestným dvorem.¹⁹⁾

Stavební kniha za rok 1791 uvádí ještě práce na vyzdívání venkovních schodů a natření parapetu. V téže době tesaři vyřezali a osadili stupně schodiště do zahrady. (Toto schodiště stávalo mezi casinem a východním křídlem dvora.) Rovněž osadili a opravili podlahu v sále (v dvorním traktu casina). V listopadu téhož roku „zatloukli“ okna v „sále nad novým pokojem“,²⁰⁾ tedy provedli velká žaluziová okna dvorního křídla casina, zakrývající okna 1. a 2. patra. Výsledky těchto prací se odrážejí i v inventáři z roku 1790–1791, ve kterém je mimo jiné uváděno 6 dvojítych bedněných dveří (stávající hlavní a vnitřní dveře v přízemí casina), jedny slepé dveře, jedny bedněné dveře do zahrady, 4 okna a 6 lehátek.²¹⁾ Inventář z roku 1795 pak uvádí i novou malou a velkou sýpku přístupnou dveřmi ze schodů. Sýpky přístupné schodištěm jsou uváděny také v inventáři z roku 1808.²²⁾ V roce 1815 je pak zmiňovaná oprava „šindelové“ střechy nad loggií.²³⁾ Roku 1824 je ale střecha spravena malým nákladem „velkými střešními cihlami“.²⁴⁾ V inventáři z let 1849–1851 jsou uváděny dvoukřídlé dveře v loggii natřené na bílo. V tanečním sále (oválná místnost v přízemí) je uváděno mimo jiné bíle natřené kanape a stůl. V jídelním sále (polygon) byly ve zdi (v nikách) skříně na jídelní přístroje, každá s dvoukřídlými tapetovanými dveřmi. Ve střeše nad loggií byly dva nezasklené vikýře.²⁵⁾ V roce 1856 pak byla snesena „zcela shnilá dřevěná chod-

ba, vedoucí na půdu salónu“.²⁶⁾

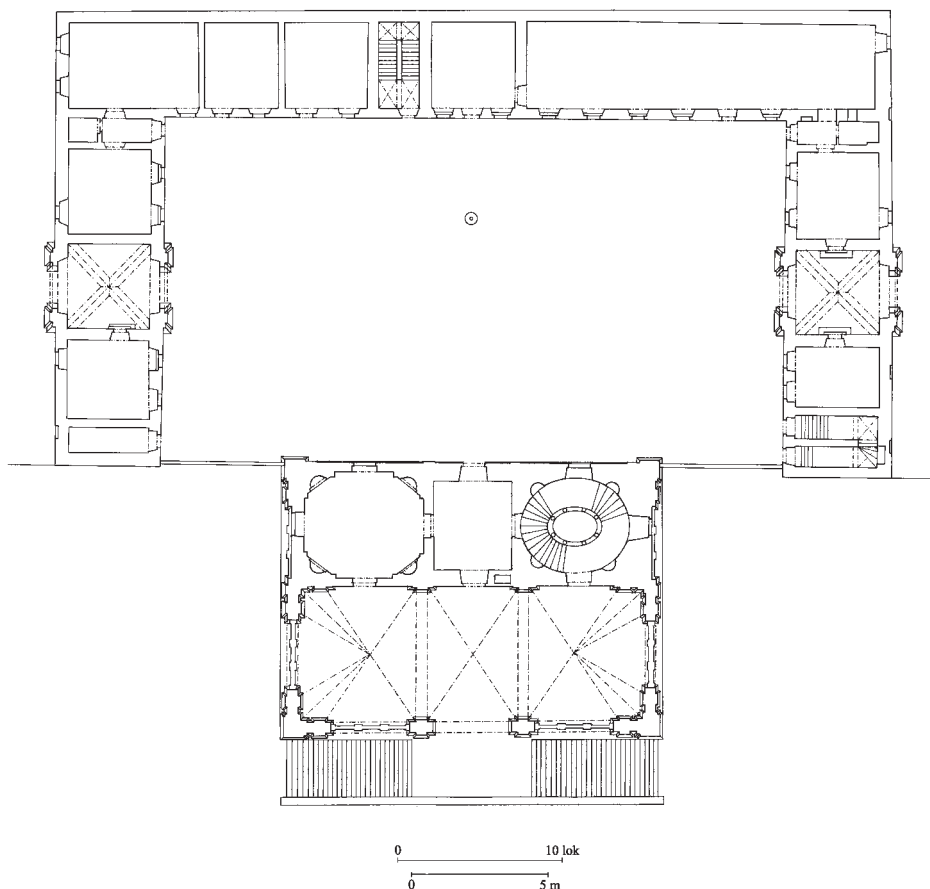
V letech 1937–1939 proběhla oprava loggie, při které byly mimo jiné znovu vyzděny sesuté zadní stěny sklepů a odstraněny propadlé stropy. Rozebráno a s částečným použitím nových stupňů bylo na betonovou mazaninu znovu osazeno venkovní schodiště a podesta. Opravena byla i vnější stěna schodiště a parapet. Opraveny měly být i dva pilíře mezi loggií a východním křídlem dvora, nesoucí kdysi schodiště do sýpky (zachován je dnes jen jeden pilíř). Byla vyměněna řada prvků krovu a dřevěných ramenátů klenby loggie poškozené zatékáním. Nad středním obloukem loggie byl tehdy nalezen malovaný baldachýn, spojovaný s návštěvou císaře Františka I. v roce 1813. Ve středu zrestaurovaného baldachýnu byl tehdy sochařem Josefem Vašatou vytvořen štukový znak města s letopočtem 1938.

Plánová a ikonografická dokumentace

Původní plány k stavbě casina nebo dalších částí areálu, mimo dva výše zmíněné návrhy představující zřejmě vilu na místě Čerovského dvorce, se nedochovaly nebo nebyly dosud nalezeny či identifikovány.²⁷⁾ Z doby stavby casina pochází autentická kresba arkády loggie členěné bosováním, která byla vyznačena tužkou a zároveň vyryta do omítky jižní špalety okna na hlavní fasádě západního křídla dvora v místnosti jižně od průjezdu.²⁸⁾

Jedinou známou starší vedutou, zobrazující Valdštejnovo casino se zahradou a oborou, je panorama krajiny od Jičína ke kartuziánskému klášteru ve Valdicích, nacházející se na velké pohledové mapě Harrachovského panství od Antona Graupara z roku 1765.²⁹⁾ Casino je na ní schematicky zachyceno jako blok členěný trojicí arkád, dosud krytý původní valbovou střechou s námětky. V pozadí je ve zkratce zachycena část západního křídla dvora. Ohrazenou Valdštejnovu zahradu člení tři věžovité grotty. Pod kartuziánským klášterem se rozprostírá starší Trčkovská obora.

Pozoruhodným fenoménem, který veduta zobrazuje, je rozměrná stavba založená na půdorysu osmicípé hvězdy se strmou stanovou střechou stojící mezi casinem a začátkem aleje. Žádná takováto stavba není v těchto místech doložena ani písemnými prameny, ani jen o málo mladší mapou 1. vojenského mapování. Pokud toto vyobrazení odpovídalo alespoň trochu realitě, je možné uvažovat o stavbě podobné mnohoboké grottě, dochované dnes v torzu na opačné straně zahrady.

Obr. 8: Ideální rekonstrukce casina se dvorem včetně nerealizovaných konstrukcí (kresba P. Uličný, 2001 s použitím zaměření V. Kotrby, 1937–1938).

POPIS STAVBY

Suterén

Protože je casino přisazeno zadní stranou k terase vstupního dvora, nachází se nejnižší podlaží při pohledu z nádvoří pod zemí, zatímco při pohledu ze zahrady v úrovni přízemí. Toto podlaží je utvářeno jako hmotný podstavec pro casino, takže i přes svoji částečně nadzemní polohu má charakter sklepení se sporým osvětlením. Jeho jednotlivé prostory jsou rozděleny do tří traktů, z nichž severní je substrukcí pro dvorní trakt casina, střední pro loggií a jižní pro dvouramenné venkovní schodiště vedoucí z loggie do zahrady. Vnější stěna suterénu je obložena kamennými bosi z červeného pískovce mírně alternující délky, s hrubě opracovaným lícem a hladce otesanou fasetou. Čelní stěna schodiště získala svoji dnešní podobu v roce 1790, kdy byla pročleněna pilastry a lizénovými rámy. Kamenné patky představených pilastrů jsou na spáru přizděny k jednoduchému soklu z červeného pískovce se sejmutou horní hranou, který běží pod celou čelní stěnou. Tento sokl je původní součástí schodišťové stěny, která byla prostá tektonického členění. Ve středu stěny je dnes osazen jednoduchý kamenný portálek z doby kolem roku 1790, opatřený původně rámovými dveřmi. Vstupní místnost sklepení je mírně obdélného půdorysu, zaklenutá valenou klenbou s pětibokou výsečí nad vchodem a trojúhelnou výsečí na protilehlé straně, kde se místnost pasem otvírá do středního traktu suterénu. Klenba není původní, v koutech jsou patrné příložky po neprovedené, typicky renesanční valené klenbě se styč-

Obr. 9: Celkový pohled na nádvoří a dvorní fasádu casina. Stávající stav (foto P. Uličný, 2003).

nými výsečemi, připomínající klenbu křížovou. Z místnosti vedly dva úzké vchody bez ostění do prostor pod schodištěm. Asi při pokládání schodiště v roce 1790 byly zazděny, ale východní z nich je nyní opět otevřen. Prostor pod východním schodišťovým ramenem je sklenut stoupající segmentovou klenbou nesoucí stupně schodiště. Ve zdi mezi tímto prostorem a středním traktem je vyzděna vylehčující nika, klenutá segmentovým záklenkem. Obdobná, dnes nepřístupná nika mnohem větších rozměrů je i mezi druhým ramenem schodiště a středním traktem. Nízký a široce rozepnutý záklenek byl vzhledem ke své konstrukční odváznosti poškozen četnými trhlinami.³⁰⁾

Střední trakt pod loggií je rozdělen do tří místností. Střední je členěná po stranách dvojicí pravoúhlých výklenků a je zaklenutá valenou klenbou s trojúhelnými výsečemi nad těmito výklenky. Stáří klenby je nejasné, zdá se však, že není původní, protože koliduje se severní boční stěnou, kde částečně překrývá záklenek niky topeniště. Na tuto niku, vynechanou v síle zdi mezi zadním a středním traktem, nasedá dymník, ústící do sopouchu průřezného profilu, který prochází stavbou až do druhého patra, kde na něj měl být napojen jediný krb v celém objektu. Samotný komín je dnes stržen nebo ani nebyl nikdy vyzděn. Topeniště v suterénu nebylo nikdy použito, protože ani celá stavba nebyla nikdy dovedena do užitelné podoby. Je však zřejmé, že mělo vyhřívat suterénní prostory, kam měly být na zimu ze zahrady přeneseny teplomilné rostliny. V předních nikách střední místnosti jsou vloženy vstupní otvory do dvou symetrických místností téměř čtvercového tvaru. Obě místnosti jsou ze zahrady osvětleny dvojicí oken a klenuty čtyřmi plackovými klenbami na střední pilíř. Podobně jako u vstupní místnosti, i zde se v koutech a navíc i ve středech severojižních stěn nalézají výklenky pro osazení pa-

tek nerealizované valené klenby velkého rozponu s dvojicí výsečí. Velký rozpon klenby (8 m) nemusí tolik překvapovat, když rozpon výše zmíněného vylehčovacího záklenku nad nikou v sousední mezitraktové zdi je 6,5 m. Původní klenba obou místností, stejně jako vstupní prostory, měla být založena níže než stávající klenby. Zvýšení později provedených klenb bylo vyžádáno zvednutím podlahy téměř v celém prostoru suterénu kvůli vysoké spodní vodě, která v určitých obdobích roku dodnes zaplavuje části suterénu, kde zůstala zachována původní úroveň.

Dvojice oken obou místností byla ve vnějším obkladu rámována bosovaným ostěním s fasetami členěnými rýhováním. Ostění byla při klasicistní úpravě vybouraná a druhotně použita do nových překladů týchž otvorů, zejména na východní straně. Vybouraná a druhotně použita byla i bosáž sousedící

s okny, sestavená následně s odlišným – neuspořádaným spárořezem. Při opravě v letech 1938–1939 byla tato část bosáže přetesaána, aby odpovídala původnímu spárořezu, čímž se stala celá situace velmi nepřehledná.

Tři mimořádně tvarované místnosti zadního traktu sklenípení jsou substrukcí pro obdobně utvářené místnosti přizemí. Střední místnost je přístupná z prostřední místnosti středního traktu vchodem posunutým kvůli výše zmíněnému topeništi do kouta místnosti. Tento vchod měl mít stejně jako další dva vchody ve střední místnosti ostění osazené dovnitř prostoru. Trojicí portálů se z této místnosti tedy mělo vycházet, žádný vchod sem však nemíří. Místnost mírně obdélného půdorysu je klenuta pozdější valenou klenbou se dvěma trojbokými výsečemi. Stopy po původně plánované klenbě ukazují na její členitý tvar. Na jižní stěně byly až po vyzdění zdíva pro výseče vysekány tři půlkruhově vykroužené drážky lunet. Podobně je na protější straně patrná stopa po výseči střední, případné stopy po krajních výsečích zde byly v neznámé době společně se zdívm odstraněny. Do nedávné doby zde byly niky bez záklenků, které jsou dnes zazděné.³¹⁾ Také drážky okolo lunet pod stávajícími výsečemi podélných stěn jsou původní, ale mnohem širší než drobné lunety na čelní stěně. Původně plánovaná klenba tak mohla být necková s devíti výsečemi, která by byla kvůli větším bočním výsečím asymetrická.

Ze střední místnosti se vchází do neosvětleného plochostropého prostoru o tvaru protáhlého osmibokého polygonu. Na západní straně jsou patrné stopy po otvoru, zazděném v průběhu výstavby, který měl místnost zpřístupňovat přímo ze zahrady. Na všech stěnách prostoru jsou opět viditelné stopy po neprovedené klenbě v podobě vodorovného ústupku, běžícího kolem celého půdorysu, kromě lunety nad vstupním vchodem. Klenba zde mohla být necková,

s jednou výsečí. Na obou stranách hlavních podélných stěn je řada otvorů, připravených zřejmě pro lešení k provedení šalování klenby.

Poslední místností suterénu je oválná prostora ve východní třetině traktu. Jak je patrné z ústupků běžících šroubovitě po vnitřním lici tohoto prostoru, bylo zde plánováno, ale nikdy neprovedeno, monumentální šnekové schodiště. Schodiště začínalo na jižní straně oválu, odkud bylo přístupné ze dvou přilehlých místností. Po několika stupních mělo dosáhnout vchodu do zahrady s bosovaným portálem, který se nalézá výše, než vstup do sklepa pod loggií, protože terén zahrady není vodorovný, ale mírně klesá k jihu. Vzhledem k tomu, že úroveň podlahy byla v oválu dotačně zvýšena, lze až do tohoto místa odvodit průběh schodiště vlastně jen podle stoupající úrovně záklenků zmíněných otvorů. Od tohoto místa se dále již objevuje samotný ústupek ve zdi, který pokračuje k úseku pro mezipodestu, na kterou navazuje otvor, který byl před rekonstrukcí v letech 1937–1939 v rozvalinách. Dnes je zde slepá nika, která má šikmo se sbíhající ostění, z čehož je zřejmé, že šlo o vchod,³²⁾ kterým se mělo procházet z neznámé prostoty, nalézající se pod úrovní nádvoří, již mimo půdorys casina. Identifikace této prostoty umožňuje vysvětlit absenci vchodu do střední místnosti traktu obsahující tři východy. Vchod do ní mohl být v jedné z dnes zazděných nik, které byly ve stejné výškové úrovni, jako zmíněný vchod na schodiště. Blíže neznámá a dnes nepřístupná prostota (pokud byla vůbec provedena) tedy umožňovala nástup do dvou nejvýznamnějších místností suterénu. To konečně vysvětluje, proč měla mít střední místnost na sklepní prostory tak náročně provedenou klenbu.³³⁾

V suterénu plánovaného oválného schodiště byly nalezeny dva poškozené kamenné stupně pocházející ze šnekového schodiště,³⁴⁾ deponované dnes na dvoře. Jejich největší šíře 63 cm a výška 20,4 cm odpovídá ústupkům vyzděných při největším zakřivení oválu schodiště pod vchodem ze střední místnosti (61 – 66 cm × 14 – 20 cm). Při nepravidelnosti ústupků však toto porovnání nemusí být tak podstatné, jako výrazně kónický tvar, který musel náležet stupni právě z úseku schodiště s velkým zakřivením. Největší délka stupně bez části, která měla být zazděna do stěny, dosahuje 145 cm. Schodiště mělo být pravotočivé, oproti původně plánovanému schodišti levotočivému. Pokud stupně opravdu pocházejí ze schodiště, které zde bylo alespoň částečně realizované, pak patřily schodišti navrženému podle jiného plánu. Změna mohla být vynucena snížením prvního patra o 2 m, kvůli čemuž by prvně plánované schodiště nemohlo dosáhnout na podestu střední místnosti (viz výše).³⁵⁾

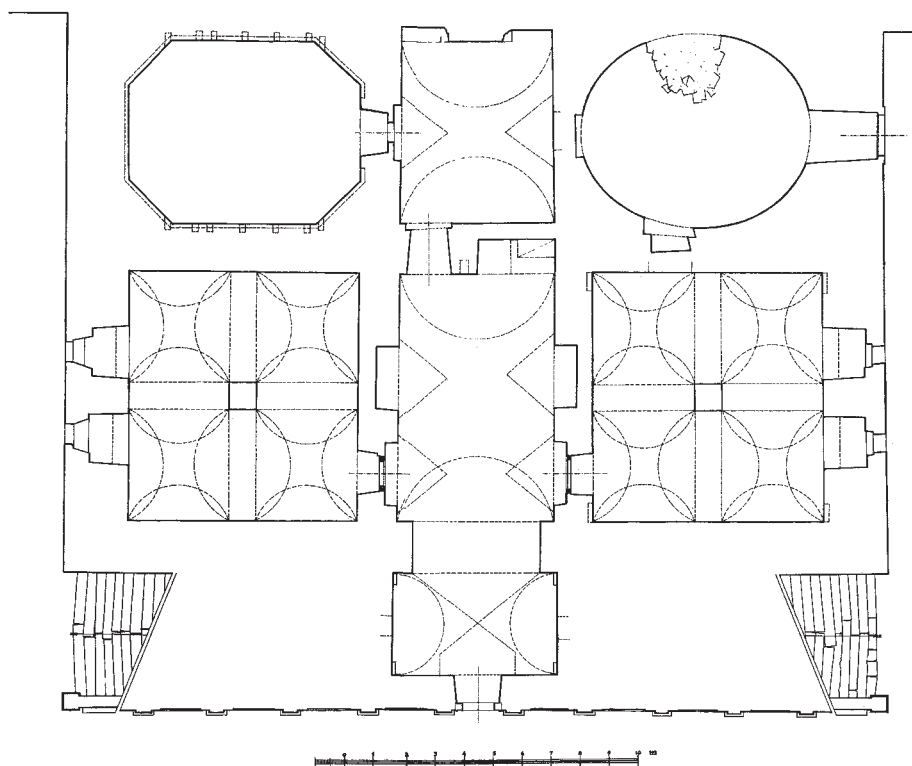
Obr. 10: Celkový pohled na dvorní fasádu casina. (foto J. Štenc, 1934). ÚDU AV ČR, DSF, W-A-230/5, repro Z. Matyáško.

Přízemí

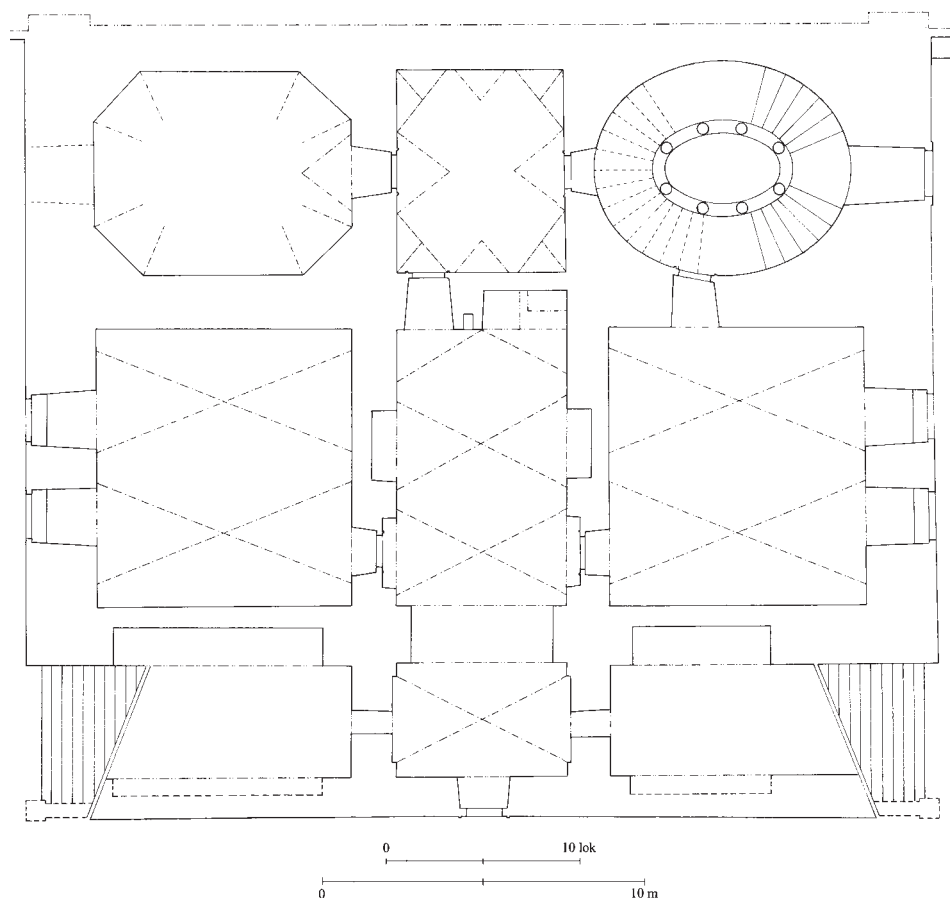
Do casina se z nádvoří vstupuje portálem s prostým kamenným ostěním, osazeným až při klasicistní úpravě v roce 1790 nebo jiné předešlé adaptaci. Původní portál nebyl s největší pravděpodobností nikdy osazen. Asi 130 cm nad překladem se v omítce rýsuje trhlina, jejíž tvar vykresluje segmentový záklenek, který leží mnohem výše než záklenek samotného otvoru. Vyplývá z toho, že nad původně plánovaným portálem byl přes 1 m vysoký výklenek, který měl být vyplněn supraportou.

Čtvercová místnost obytného traktu casina se vstupním portálem byla komunikačním uzlem přízemí. Portály měly být osazené ve středu všech jejích stran, z nichž dva, osazené zevnitř místnosti, směřují do polygonu a oválu se schodištěm. Tyto dva portály měly mít rovněž vysoké supraporty, jak je opět patrné podle stejně tvarované trhliny, která se objevuje vysoko nad dřevěnými klasicistními rámy. Pozoruhodné je, že podle ústupků pro plánované schodiště oválu, patrných v suterénu, měl být sem směřující portál míjen schodištěm 1 m pod prahem. Pokud by se na schodiště vstupovalo i ze střední místnosti a nejenom z loggie, muselo by být toto spojení zprostředkováno jedině krátkým ramenem, které by do plynulého průchodu schodiště zasahovalo nejasným způsobem.

Přízemní část oválné prostoty, původně zamýšlená jako součást schodiště, byla v době kolem roku 1790 adaptována na taneční sál. Prostor byl tehdy předělen podlahou a stropem a stěny vymalovány dodnes částečně dochovanou výzdobou členěnou pravoúhlými poli s erbem. Neudržované konstrukce stropu této místnosti již zcela zanikly a neexistovaly ani v době zaměření v letech 1937–1938. Klasicistní omítka dodnes zakrývá niky a ústupky po schodišti, jaké jsou patrné v prvním patře. Schodiště mělo být v této části osvětleno vysokými okny v severní a východní stěně s odsazenými parapety. Původně plánovaná ostění oken nebyla nikdy osazena.

Obr. 11: Půdorys suterénu casina (zaměření a kresba V. Kotrba, 1937–1938. MÚ Jičín).

Obr. 12: Půdorys suterénu casina. Ideální rekonstrukce včetně neprovedených konstrukcí (kresba P. Uličný, 2001).

Osmibokou místnost v přízemí casina člení čtyři otvory v hlavních osách a čtyři půlkruhové niky v diagonálách, zaklepané konchami na prosté pravoúhlé římse. Z jedné strany byl polygon přístupný ze střední místnosti, z další strany z loggie. Ve zbývajících dvou stranách jsou okna. Dveřní a okenní otvory jsou vsazeny do mělkých vpadlých polí, členících tři hlavní strany polygonu, přičemž čtvrté pole směrem k loggii chybí. Při adaptaci místnosti prováděné současně s úpravou oválu byly do nik vloženy lichoběžníkovité skříně na nádobí a ostatní plochy stěn byly pokryty dekorativní malbou. Z původních čtyř skříní se dochovaly pouze dvě, včetně fragmentů rámu dveří s kováním. Skříně a zbývající plocha okolo niky byly potaženy hrubou textilií, původně asi krytou nátěrem a malbou. Část stěny skrytá pod textilií proto zůstala bez malby. Nástěnné malby o dvou patrných vrstvách jsou dochovány dodnes, i když ve špatném stavu. Malba končila pod bohatě profilovanou klasicistní římsou, nad kterou nasedal fabion přecházející do zcela zaniklého plochého stropu se štukovým zrcadlem.

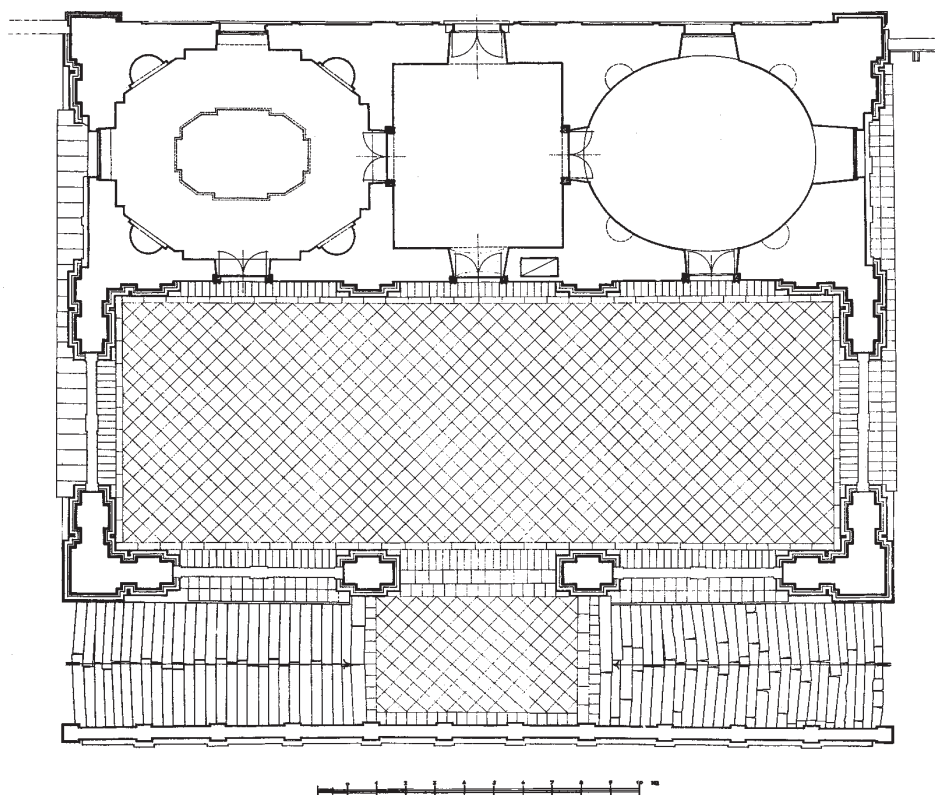
1. patro

Prostor oválného schodiště v úrovni 1. patra navazuje svým tvarem a velikostí na přízemí. Oproti přízemí je zdivo tohoto patra dosud rezné, v podobě, v jaké bylo ponecháno v nedokončeném stavu v roce 1632. Díky tomu je dobře patrný plánovaný průběh schodiště, pro které bylo ve zdivu vynechána nepravidelně stoupající řada ústupků, měnících se často z podoby schodu na šikmé, zběžně vyzděné úseky. Ve stěně plánovaného schodiště byly v diagonálních osách vyzděny čtyři půlkruhové niky o výšce 260 cm, kryté konchou s vrcholovým klebákem, založenou na římse pravoúhlého profilu. Niky jsou kvůli dodatečným zazdívkám viditelné jen zčásti, úplně je dnes patrná jen jedna nika v sever-

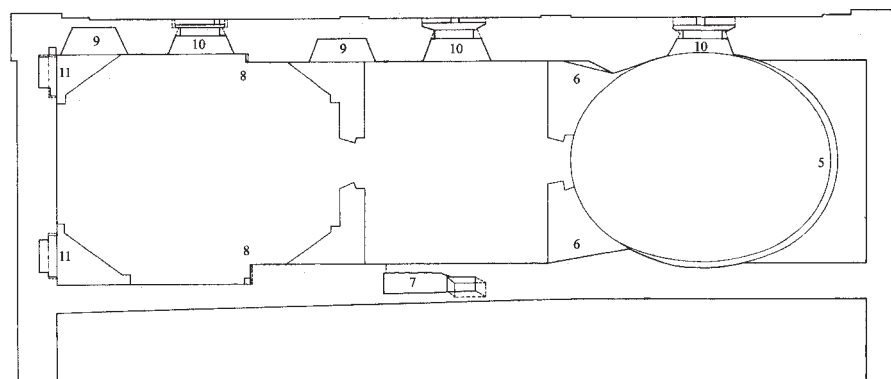
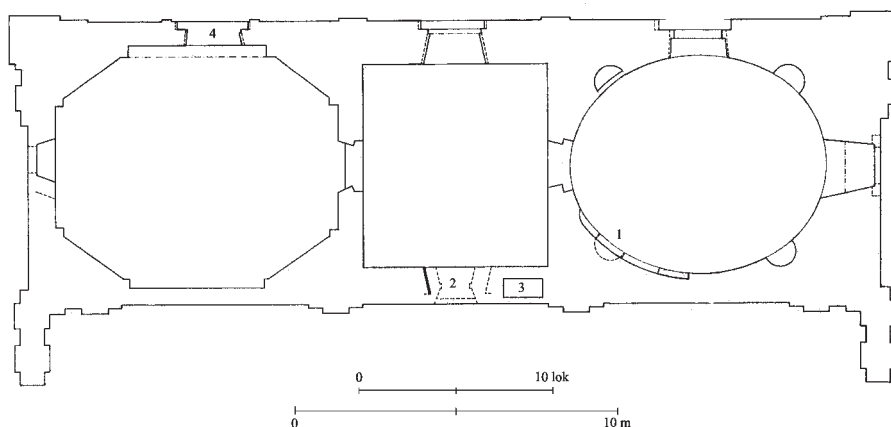
ním koutě. Ve výšce 170 cm nad pozůstatky druhotně položené podlahy vystupuje v krátkém úseku po obou stranách niky řada naplocho položených cihel, připomínající jádro kordónové římsy. I když zatím není známo umístění nik v přízemí, je z polohy čtyř nik prvního patra zjevné, že byly rozmístěny na pomyslné šroubovici, jejíž průběh se podstatně lišil od plánovaného průběhu schodiště. Nejnížší patrná nika v jižní stěně byla asi 5,5 m nad schody v přízemí, zatímco poslední dvě niky na severní straně 1. patra, kde se stoupání nik již zastavilo a mezi nimiž tedy není téměř žádný výškový rozdíl, jsou vzdáleny od plánovaného schodiště již jen 1 m. Poslední nika se tak při stoupání dostala na „vrcholu“ schodiště do „dosažitelné“ polohy na rozdíl od vzdálených nik spodních. Rozmístění nik také podporovalo vnímání 1. patra – *piana nobile* – jako hlavního a cílového, i když schodiště vedlo dále do dalšího patra (polopatra v podkroví).

Schodiště mělo být v úrovni prvního patra osvětleno dvěma okny. Okno ve východní straně otočené do zahrady bylo dodatečně v souvislosti se zřízením sýpky předděleno do dvou úrovní. Horní menší část zaujalo zamřížované ležaté okénko špýcharového typu, dolní část sloužila jako vstup na vnější dřevěné schodiště, sestupující pomocí dvou štíhlých pilířů (dochován je dnes jeden) do východního křídla dvora. Zazdívka z opravy v letech 1937–1939 zakrývá jednoduché kamenné ostění portálu, které pochází asi z doby zřizování sýpky. Okno otočené do dvora s uskočeným parapetem bylo o něco nižší kvůli svému výše založenému prahu. Při zřizování sýpky bylo do jeho středu vloženo ležaté okénko a zbytek otvoru byl zazděn.

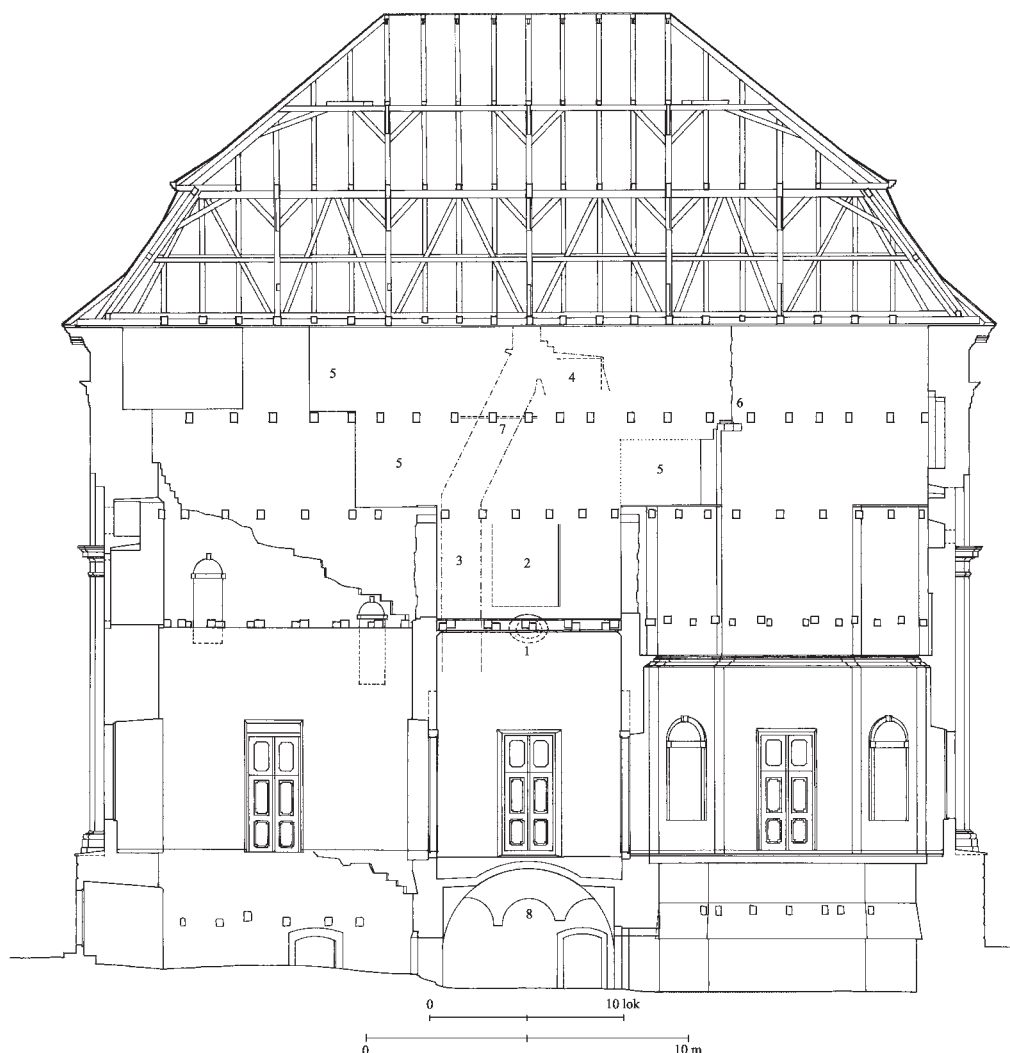
Zatímco portály střední místnosti přízemí byly osazeny zevnitř této místnosti, protože se z ní vstupovalo do obou bočních prostor, mělo umístění portálů střední místnosti 1. patra odpovídat směru komunikace, která

Obr. 13: Půdorys přízemí casina s loggií (zaměření a kresba V. Kotrba, 1937–1938. MÚ Jičín).

Obr. 14: Půdorys 1. a 2. patra obytného traktu casina. Stávající stav (zaměření a kresba P. Uličný, 2001 s použitím zaměření 1. patra Viktora Kotrby z roku 1937–1938. 1. patro: 1 – ústupek pro neprovedené schodiště s nikou, 2 – zazděné okno do loggie, pod ním zaslepené oválné okénko, 3 – sopouch, 4 – okno vyzděné mimo osu. 2. patro: 5 – ústupek pro neprovedené schodiště, 6 – výběhy zdíva konstrukce schodiště, 7 – krbová nika, 8 – šmorce pro neprovedenou příčku, 9 – slepá dvorní okna, 10 – dodatečně zaslepená dvorní okna, 11 – nedokončené odkládací niky.

Obr. 15: Podélný řez obytným traktem casina k jihu. Podle zaměření V. Kotrby, 1937–1938 doplnil P. Uličný, 2001. 1 – zazděné oválné okénko, 2 – zazděné velké okno do loggie, 3 – sopouch, 4 – zazděná krbová nika, 5 – stopy po neprovedených konstrukcích, 6 – konzola a šmorce pro neprovedenou příčku, 7 – kovové táhlo, 8 – lunety pro neprovedenou klenbu.

začínala vstupem ze schodiště do střední místnosti a z ní do polygonu. Místnost měla být původně osvětlena rozměrným oknem nejen ve středu severní dvorní stěny, ale i z jihu, a tak jako jediná místnost prvního patra měla být opticky propojena se samotnou loggií a hloubkovou osou celého areálu se zahradou a novou oborou. Ještě během stavby, když konstrukce zdi dosáhla výše asi 330 cm od úrovně dnešní podlahy 1. patra, došlo ke změně plánu a okno do loggie bylo zrušeno. Vyplývá to z toho, že bylo zazděno brzy po částečné realizaci, jak je vidět z identického charakteru zazdívký a okolního zdiva a také z toho, že otvor nebyl nikdy zakončen záklenkem. Díky trhlíně, která prochází středem mezitraktové zdi casina, a která si našla cestu ve spáře mezi zazdívkou a okolním zdivem, je patrné, že otvor měl mít šikmé špalety (nejednalo se tedy o niku). Těsně pod oknem se dochovalo částečně zazděné, drobné eliptické okénko. Okénko je zcela vyzděno z cihel, omítnuto a natřeno vápenným nátěrem. Dokončenost okénka (jeho omítnutí) a také fakt, že není vybaveno kamenným ostěním, které měly být osazeny do všech plánovaných otvorů, posouvá vznik okénka až do doby zřízení sýpky nebo klasicistní úpravy casina (kolem roku 1790). Málo srozumitelná

zůstává ale jeho poloha uprostřed stropu mezi přízemím a 1. patrem.³⁶⁾

Současně se zazděním velkého okna do loggie byl změněn i způsob výstavby. Od této úrovně (330 cm) bylo v celém traktu budováno pouze obvodové zdivo jednotné šíře a bylo resignováno na zdění koutů se zaobleným zdivem oválu, bloků zdiva tvořících polygon a na stavbu příček. Tento úspornější způsob umožnil postavit hrubou stavbu rychleji, než při současném vyzdívání členité dispozice. Na místech obvodové stěny, kam tyto příčky s koutovými výplněmi měly být posléze dozděny, mohly být ponechány později odstraněné šmorce. Pro to by svědčily pásy omítky hrudkovitého charakteru a šedivé barvy, patřící úpravám na sýpku, které přesně rámuji místa, kde měla pokračovat předpokládaná zeď. Pásy omítky jsou vysoké 290 cm a celková konstrukční výška 1. patra tak měla dosahovat minimálně 610 cm (úroveň nejvyššího ústupku pro

poslední stupeň je ve výšce 650 cm).

Ze schodiště se do střední místnosti mělo vstupovat portálem, pro který byl vyzděn rám se šmorci, který přibližně odpovídá rozměrům potřebným pro osazení portálů v průjezdech do dvora (144 × 253 cm). Nad oběma vchody byl vyzděn dnes stržený cihelný záklenek, který existoval ještě při zaměřování casina v letech 1937–1938. Na jednom z kamenů v severní špaletě vchodu mezi střední místností a polygonem je rudkou od ruky nakreslen obrazec složený ze tří na výšku položených a spojených kruhů (oválu).

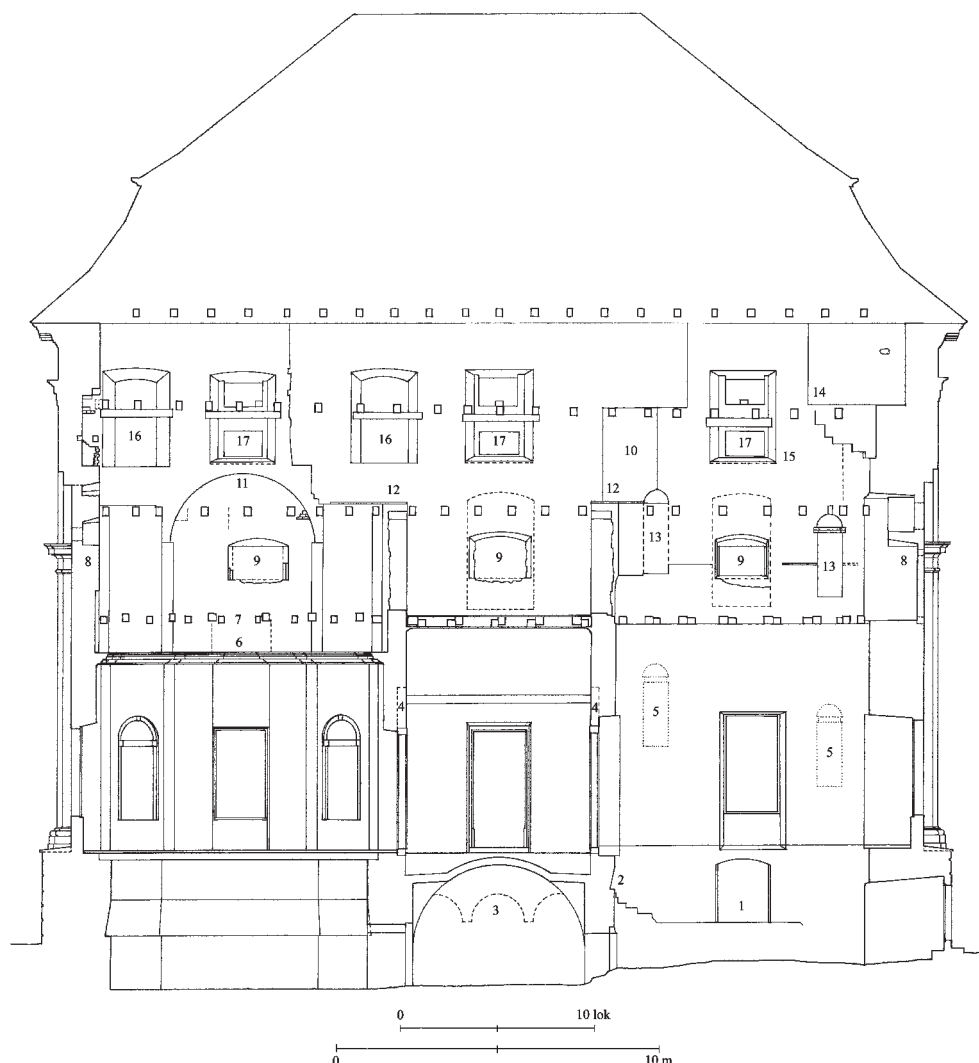
Polygonální místnost prvního patra je jedním z nejsložitěji utvářených prostorů casina. Podobně jako ve střední místnosti a schodišti, vyrůstá zdivo polygonu pouze do výšky 330 cm od (pozůstatků) podlahy. Výše probíhá pouze obvodové zdivo jednotné šíře, čímž se půdorys polygonu změnil na obdélník. Na rozdíl od zmíněných příček mezi schodištěm, střední místností a polygonem nejsou na obvodových zdech v koutech západní strany nad polygonem patrné žádné stopy po šmorcích ani po dodatečné omítkce. Pokud bylo i zde plánováno pozdější vyzdívání půdorysu polygonu až k úrovni druhého patra (o 120 cm do úrovně po změně plánu), bylo by přizděno na pouhou spáru. Tato situa-

ce tak vede k oprávněné domněnce, že na nízké koutové bloky zdiva měla být nasazena klenba. S klenbou mohl souviset i půlkruhový pas vynášející severní obvodovou zeď druhého patra. Ten je však založen o 120 cm níže, než končí bloky zdiva polygonu, rámující tak zřejmě lunetu rozměrné výseče. Severní obvodová zeď je v úrovni prvního patra pouze 75 cm silná a tímto pasem se v druhém patře o 30 cm zesílila. Protější jižní zeď mezi polygonem a portikem je podle zaměření v prvním patře asi 55 cm silná, v druhém patře však již díky zalomení zdi dosahuje 75 cm.

Kromě půlkruhového pasu a vyzdění koutů zdiva jen do dvou třetin plánované výšky patra nejsou po případné klenbě patrné žádné další stopy. Na lici stěn nebyly vyzděny žádné ústupky. Pokud měla být klenba zděná, pak je možné, že ústupky pro kápě klenby měly být vysekány až dodatečně, jak se to stalo u dvou místností suterénu. Že měla být tato místnost skutečně klenutá, stejně jako další čtyři místnosti casina, dokládá zpráva z roku

1630, zmiňující se o pěti knížecích komnatách, které měly být následující rok zaklenuty. Která z celkového počtu šesti místností (mimo suterén) jako jediná neměla být klenutá, není jasné, ale pravděpodobně se nacházela až v posledním druhém patře, kde lze předpokládat místnost vyloženou včetně stropu dřevem. Obě místnosti 1. patra mohly být klenuté neckovou nebo klášterní klenbou se čtyřmi výsečemi.

Polygon prvního patra měl být osvětlen dvěma okny; jedním od severu ze dvora a druhým od západu ze zahrady. Mělká vpadlá pole, rámující okno a dveře přízemí na východní a severní straně polygonu, přecházela i do spodní části 1. patra. Zde byla po drobné změně plánu během stavby zazděna, a stěny tak zjednodušeny. Okno, které mělo osvětlovat polygon ze zahrady, bylo založeno na segmentový pas, ukončující zmíněné pole. Při úpravě casina na sýpku bylo okno zazděno až na malé ležaté okénko, které bylo později rovněž zazděno. Zazdívkou okna pod vrcholovým

Obr. 16: Podélný řez obytným traktem casina k severu (zaměření a kresba P. Uličný, 2001). 1 – mezipodesta v místě plánovaného schodiště zazděný vstup pod terasu dvora, 2 – úroveň plánovaného schodiště pod vstupem ze střední místnosti, 3 – rekonstrukce lunety neprovedené klenby, 4 – zazděná nika pro supraportu neosazeného portálu, 5 – předpokládaná poloha zazděných nik schodiště, 6 – vpadlé pole zazděné při drobné změně plánu, 7 – úroveň zaniklého fabionového stropu, 8 – zaslepená boční okna, 9 – částečně zaslepená dvorní okna, 10 – stopy po nedokončených či odstraněných konstrukcích schodiště, 11 – vynášecí pas, 12 – konec příček a úroveň první změny plánu, 13 – niky schodiště, 14 – předpokládaný vrchol schodiště a původně plánovaná úroveň 2. patra, 15 – nová úroveň druhého patra, 16 – slepá okna, 17 – zaslepená dvorní okna.

záklenským okna je částečně odkryta, takže je možné ve zdivu pozorovat vnější záklenek totožný se slepou arkádou boční stěny casina. Pokud by bylo okno skutečně realizováno včetně kamenného ostění, muselo by kolidovat s kompozicí průčelí a část ostění by byla arkádou zřejmě přímo zakryta. Níže by ostění okna muselo zasahovat i do římsové hlavičky pilastru. Okno do dvora prošlo razantní úpravou, kdy byla její horní část posunuta mimo původní osu. Špalety po špaletách původního okna sahají až do výše 220 cm, kde se ztrácí. Vnitřní záklenek nebyl vůbec proveden, protože se zřejmě počítalo s další, finální úpravou okna. Kvůli posunutí okna se rám vynechaný pro ostění na vnější fasádě ve výšce 2 m zásadně zužuje ze 190 na 120 cm. Tuto změnu reflektuje i venkovní záklenek, jehož úroveň odpovídá vrcholu půlkruhového pasu na vnitřní straně. Byl založen daleko za špaletu okna, ukazující tak, že část špalety špatně lokalizovaného okna měla být dodatečně vybouraná, k čemuž nikdy nedošlo. Způsob jeho vyzdění se na-

Obr. 17: Příčný řez středem casina směrem k západu (kresba a doplnění P. Uličný, 2001 podle V. Kotrby), (1937–1938). 1 – zazděná nika pro supraportu neosazeného portálu, 2 – zaslepené oválné okénko, 3 – zazděné okno do loggie, 4 – částečně zazděné okno do dvora, 5 – stěna střední místnosti se šmorci po neosazeném portálu, 6 – zazděné boční okno polygonu, 7 – nedokončené niky na nové úrovni 2. patra, 8 – zaslepená křbová nika na původní úrovni 2. patra, 9 – stopa po táhlech nad loggií.

víc odlišuje od vnějších záklenků rámců oken schodiště a střední místnosti. Tyto jsou tvořeny pásem na šířku kladených cihel, na který je položena řada cihel na plocho. Záklenek nad oknem polygonu je vyzděn z cihel na výšku a liší se i jejich barva. Při úpravách na sýpku do něj bylo druhotně vloženo nízké ležaté okénko špýcharové velikosti.

Z vnější strany je pod bočním oknem plochý segmentový pas, rozepnutý po celé délce bočního průčelí, který se dnes projevuje trhlinou v omítce. Podobný pas je i protilehlém východním průčelí.

2. patro

Druhé patro vneslo do dvorního traktu casina novou dispozici, jejíž realizace byla provázena řadou těžko proveditelných úprav staršího stavu. Nový návrh přišel pravděpodobně již v souvislosti s dílčí změnou plánu v polovině prvního patra. Po dokončení nebo v průběhu prací na hrubé stavbě tohoto podlaží však došlo k další změně, která tentokrát zásadně změnila výškové poměry, komunikační schéma, kompozici dvorní fasády a zřejmě i program místností casina. Úroveň 2. patra v původní výšce (tedy po první změ-

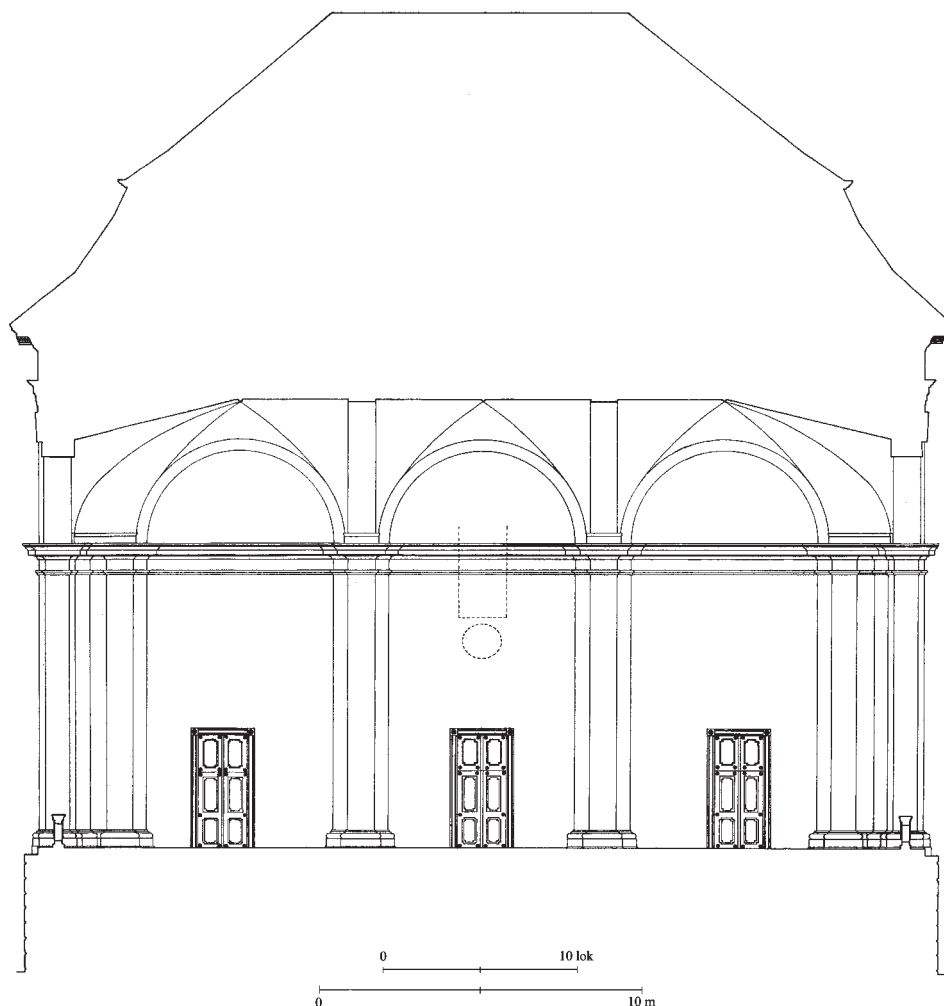
ně plánu, která ještě zachovávala prvně zamýšlené výškové poměry) ukazuje nejvýše položený ústupek pro schodiště, ležící ve výšce 650 cm nad podlahou prvního patra. Zde mělo schodiště končit; dále byla vyzděna 250 cm vysoká podkrovní stěna. Těto původní úrovně odpovídají dva prvky na mezitraktové zdi. Ve středu zdi je to dnes zazděná křbová nika a vedle ní konzola a šmorce pro příčku mezi střední a západní místností patra. Příčka a krb musely být kvůli nové dispozici posunuty mimo osy místností 1. patra. Tato dispozice byla zachována i při druhé změně plánu, kdy se snížila úroveň 1. patra o zhruba 2 m na úkor horního 2. patra. V této nové úrovni byla založena všechna okna a niky patrné na severní a západní stěně. Z podoby severní stěny z doby prvotní výstavby podlaží není kromě vyústění ústupků schodiště nic zachováno, takže není jasné, mělo-li již toto podlaží mít otvory do dvora nebo jestli zde bylo plánováno pouze podkroví, osvětlené střešními vikýři. Poté zde zřejmě mělo být nejprve relativně nízké obytné polopatro, otevřené řadou nízkých okének přímo do kladí, vytápěné krbem a rozdělené do dvou místností. Po změně plánu byla tatáž dispozice adaptovaná na regulérní patro vyžadující již rozměrné okenní

otvory a výšku přiměřenou k ploše místností, která měla dosahovat minimálně 450 cm. Největším problémem této adaptace kromě ztráty kompoziční vyrovnanosti dvorního průčelí bylo, že navrhované schodiště nemohlo po snížení úrovně patra dostoupat ke vchodu do střední místnosti.

Na dochovaném stavu druhého podlaží je velmi pozoruhodné i to, že zatímco mezitraktová zeď odpovídá první změně plánu, reflektuje již západní a severní strana úroveň a podobu stanovené druhým plánem. Znamenalo by to, že stavba casina dospěla do určité výše, a poté byly její obvodové stěny částečně odbourány a znovu vyzděny podle nového plánu. Nikde na zdivu však nejsou patrné žádné stopy po přestavbě, ani stopy dodatečně vylamovaných okenních otvorů. Velmi překvapující je pak styk východní a severní stěny, kde se obě úrovně vzájemně prolínají tak nenápadně (nové okno je těsně vedle ústupků pro původní verzi plánovaného schodiště), že se až zdá, že musely být vyzděny současně. Pouze nad severní nikou schodiště probíhá až k ústupkům pro schody vertikální spára, která by mohla oddělovat dvě stavební fáze, neodděluje však dva rozdílné plány.

Ovál schodiště zachovává půdorys z 1. patra až do svého vyústění 250–270 cm pod korunou zdiva, kde schodiště mělo končit a ústilo do plánovaného podkrovní. Podkrovní zdivo nad oválem dosahuje jednotné šíře 110 cm. Směrem do interiéru budovy nebyla stěna oválu nikdy dokončena. Na kouscích zdiva, které vybihají v těchto místech z obvodové stěny, je nahozena omítka z doby úpravy na sýpku, která ukazuje, že zdivo bylo dodatečně upravováno. Snad bylo ubouráno anebo byly pouze odstraněny šmorce připravené pro doplnění celého půdorysu oválu. Poslední ústupek pro schod se zastavil před oknem, které mělo osvětlovat vrchol schodiště od severu. Okno začíná jen 95 cm nad záklenkem spodního okna 1. patra, je o něco menší a bylo později rozděleno do dvou ležatých okének větrajících dvě podlaží sýpky. Tato okénka byla zakryta při klasicistní úpravě dvorní fasády v roce 1791. Podobně jako v polygonu prvního patra i zde se lze domnívat, že na bloky zdiva oválu mohla již dosedat klenba, v tomto případě kupole s výsečí pro vchod do střední místnosti. Je možné, že tak jako v loggii byla plánovaná dřevěná.

Příčka mezi střední místností a prostorem nad polygonem se měla po změně projektu přemístit na úkor krajní místnosti. Velikostní poměr těchto dvou místností se tak oproti spodním patřům obrátil. Obě místnosti měly být prostého pravoúhlého půdorysu. Uprostřed severní stěny střední místnosti zůstala zachována křbová nika ležící však po změně plánu o 2 m výše než podlahy protilehlých oken téže místnosti. Tento jediný krb v celé budově byl napojen na sopouch, procházející od suterénu střední mezitraktovou zdi. Po změně dispozice a posunutí krbu musel být posunut i průběh sopouchu, který se zalamuje právě od míst, kde v úrovni poloviny prvního patra došlo ke změně projektu. Křbová nika byla vyzděna podobně jako veškeré konstrukce casina smíšeným zdivem a hrubě omítnuta; pouze její vrchol byl přepažen pískovcovými kvádry. Samotný krb nebyl nikdy osazen a otvor byl později zazděn. V dvorní zdi střední a krajní místnosti byla vložena dvojice okenních otvorů stejné velikosti jako ve schodišti, z nichž dvě byly skutečnými okny a dva otvory byly slepé. Posunutím příčky mezi střední a krajní místností se okna, která byla vázána na polohu oken spodního patra kvůli zachování kompozice fasády, dostala do asymetrické polohy vůči interiéru místností. Slepé okenní niky byly ke skutečným oknům přiřazeny proto, aby místnosti získaly opět svoji symetrii. V zazdínce niky krajní místnosti je patrný vodorovný pás na

Obr. 18: Podélný řez loggií směrem k severu (kresba P. Uličný, 2001).

výšku kladených cihel zakrývajících dřevěné táhlo zpevňující nároží stavby.

Protože krajní místnost vznikla na hlavních zdech polygonu, které jsou tenčí než stěny střední místnosti, je její hloubka oproti střední místnosti větší. Za ústupky, kde se zeď zeslabuje, měla být vevázána velmi tenká příčka (asi 20 cm), pro kterou zbyly ve zdivu přichystané šmorce. Síla plánované příčky a drobná konzola ukazuje, že mohla být roubená nebo hrázděná konstrukce. Konzola byla uložena do jižní stěny v podobě hrubě opracovaného kamenného bloku, jehož úroveň ale odpovídá staršímu plánu. Příčka by podle změněné výškové úrovně musela začínat již o 2 m níže. Lehká dřevěná příčka a půdorys krajní místnosti, který ustupuje za líc sousední střední prostory vzbuzuje dojem, že do něho mohlo být vloženo dřevěné obložení.³⁷⁾ Podporovala by to i pravděpodobná funkce místnosti. Ze středního obytného sálu vyhrívaném krbem (jehož nika se ale vlivem změny plánu ocitla ve zcela nefunkční poloze a nebyla nikdy posunuta níže) se mělo vstupovat do místnosti, která mohla být (Valdštejnovou) ložnicí. Obytný účel této komory podporují dvě pravoúhlé niky vybrané v boční obvodové stěně, které měly být z interiéru rámované ostěním, pro které byly přichystány ústupky se šmorci.³⁸⁾ V horním záklenku jižní niky se dodnes dochoval úzký ramenát, na který byl záklenek vysázen. V severní nise je tak jako v nise severní zdi patrné dřevěné táhlo.

Obr. 19: Pohled na dvorní fasádu casina. Stávající stav (zaměření a kresba P. Uličný, 2001).

Podkrovi

Původní krov casina se nedochoval a nebyly z něho ani druhotně použity žádné prvky. Na trámech podlahy v úrovni druhého patra nad západní místností obytného traktu ale dnes volně leží fragment trámu o profilu 27×23 cm, který by mohl pocházet z původního krovu. Nejvíce stop po uložení staršího krovu se dochovalo v podezdívce severní nádvorní zdi. Zde se pod úroveň dnešních vazných trámů objevují tři široké mezery s otisky po trámech, které byly mnohem masivnější než dnešní krovová konstrukce. Z absence zbytků zdiva na osách obvodové zdi plyne, že případné vikýře nebyly založeny na koruně zdiva, ale že byly začepované výše v krovu mimo obvodovou zeď. Dřevěná klenba loggie včetně rubových žeber byla zcela vyměněna při posledních opravách. Typ konstrukce a struktura žeber se shoduje se způsobem použitým na klenbě loggie Valdštejnova paláce v Praze, takže je pravděpodobné, že nová klenba byla provedena přesně podle původní. Stěny loggie byly původně staženy 9 dřevěnými táhly, dotýkajícími se rubu klenby, po kterých zůstaly patrné otvory v obou podélných stěnách. Další táhla z hrubě osekaneho a křivého kmenu dodnes stahují ve vyšší poloze protilehlé stěny loggie ve třetinách jejich délky. Táhla jsou kotvená do trámu zazděného do mezitraktové zdi 150 cm pod její korunou, patrného v trhlině probíhající skrze křbovou niku. Pod tímto trámem běží 320 cm pod korunou zdi další, tentokrát kovové táhlo přetínající komín. Táhlo má v jednom místě vyražený otvor, do kterého měla asi přijít kotva. Takovýto otvor s kotvami mohlo být na táhle provedeno více, aby by-

la zvýšena jeho soudržnost se zdivem. Jiná diagonální dřevěná táhla stahují v úrovni zmíněných dvou táhel čtyři kouty zdiva nad loggií.

Loggie

Tři čelní arkády loggie o rozpětí 6 m jsou založeny na obdélných pilířích ztužených pilastrem na straně do loggie a v exteriéru. Celek tří arkád na čtyřech pilířích je kompozičně vložen mezi dva hmotné a nečleněné nárožní pilíře. Zatímco pole nad půlkruhovými arkádami, podvěšenými pravoúhle profilovaným pasem, je členěno výraznou štukovou bosáží, jsou nárožní pilíře tímto prvkem netknuté. Stejně se těchto pilířů téměř nedotýkají hlavice pilířů arkády, ukončené úsekem transformovaného kladí, které na nárožní pilíře přechází jen nesmělým profilem, vytaženým ve štku. Fasáda tak působí, jako by do intaktní masivní stěny byla vložena bohatěji proclenená arkáda.

Stěna zde však chybí, loggie stojí zcela osamoceně. Obdobně je formulována loggie Valdštejnského paláce v Praze, kde je tato architektura součástí stejně vysokých křídel paláce anebo formálně příbuzná loggie kostela v italském Livornu.³⁹⁾ U pražské loggie je užití obou členících motivů inverzní: štukovou bosáží jsou pokryty krajní pilíře. Podobně jako u valdického casina i v Praze je tato nárožní plocha netknutá kompozičními články hlavic sloupů. Nárožní pilíře však mají u valdické loggie svůj statický, a také i optický účel. Zesilují okraj loggie v místě, kde je díky optickým efektům při pohledu proti světlu zdánlivě zeslabována jejich síla.

Formování interiéru loggie nekoresponduje zcela s exteriérem; bylo podřízeno požadavkům na její tektonicky ideální podobu. Krajní pilíře arkády, srostlé s nárožním pilířem, vytvářejí symetrickou kompozici, členěnou v interiéru jedním celým a druhým polovičním pilastrem. Při zachování symetrie interiéru bylo potřeba stejně vyvinuté členění provést i v protilehlých stranách loggie, při styku s mezitraktovou zdí. Takto byla definována poloha mezitraktové zdi, která neleží ve středu casina, ale je posunuta na úkor dvorního traktu. Kdyby zeď probíhala ve středu casina, byl by interiér loggie na bočních stěnách asymetrický. Aby rozdíl hloubky dvorního traktu a loggie nebyl tak výrazný, jsou slepé boční arkády obytného traktu (520 cm) širší než opticky stejně široké boční arkády loggie (475 cm). Tento neznatelný trik byl umožněn stejným výše zmíněným optickým klamem, při kterém hmota prvků rámujiících loggií byla při pohledu proti světlu redukována. Realizované řešení by

mohlo celkem vyhovovat, kdyby do interiéru dvorního traktu nebyly naplánovány dvě centrální místnosti, vyžadující osově komponované okenní otvory, což způsobilo jejich vychýlení ze středů bočních arkád casina. Konflikt pak vyvrcholil u oken prvního patra, které měly přímo zasahovat do hlavic krajních pilastrů a výše se klenoucích archivolt. Tyto nedostatky však překonává celková, suverénně a harmonicky provedená kompozice budovy. Jiným motivem, tentokrát zcela záměrným, který činí stavbu „nedokonalou“ a „neelegantní“, je manýristický způsob uvažování při dekorování ploch stěn. Kamenný sokl členěný výraznou bosáží působí sice poněkud cizorodě, z hlediska řádové superpozice však byl proveden na vhodném místě. V kontrastu s touto masivní základnou vynívá hladká a prostě formulovaná plocha štukových pilířů s pilastry. Kontrastně s nimi a celou kompozicí vrcholí kasino opět bosáží stejného tvaru a výšky, jako v přízemí, prolomené pouze půlkruhovitými oblouky arkády. Tíha vrcholu stavby je umocněna trojdílným kladím. Při srovnání s loggií Valdštejnského paláce v Praze, kde celá stavba vrcholí jen konzolovou římsou, je patrné, jakou změnu pro vnímání loggie přináší aplikace celého kladí.

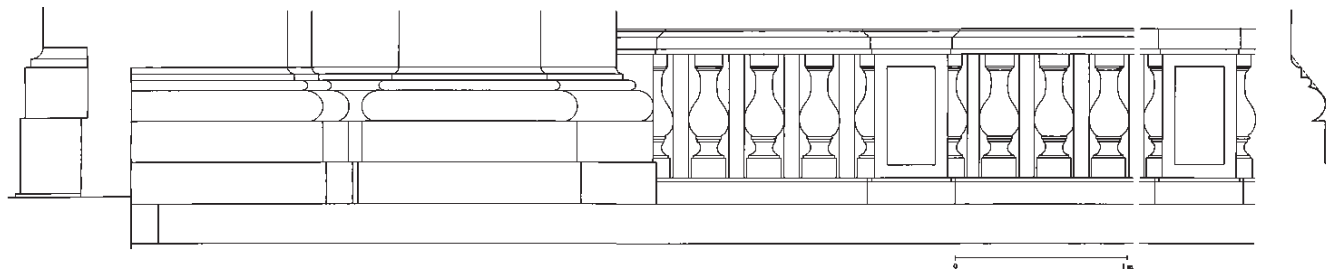
Vnitřní stěna loggie, tedy mezitraktová zeď, je členěna trojicí polí rámovaných čtyřmi symetrickými pilastry odpovídající členění arkády. Vrcholy pilastrů jsou ukončeny úseky transformovaného kladí stejné profilace, jako v exteriéru loggie. Z kamenných hlavic pilastrů přechází, podobně jako při styku arkády s nárožním pilířem, na stěnu jen štuková římsa. Z detailního studia je možné usoudit, že i přes štukovaný charakter je římsa součástí původního návrhu. Jasně zřetelný konec kamenných úseků římsy se nad pi-

Obr. 20: Ideální rekonstrukce podoby dvorní fasády po změně projektu, při kterém byla vložena okna druhého patra (kresba P. Uličný, 2001).

lastry nezalamuje, ale je jen prostě zarovnán tak, aby na něj bezprostředně mohla navázat štukovaná část. Poznatek o současnosti obou partií římsy na vnitřní stěně loggie je důležitý pro posouzení důvodu zazdění okna střední místnosti prvního patra, které se mělo obracet do loggie a které bylo zrušeno ještě v průběhu stavby. Římsa totiž toto okno v polovině výšky překrývá. Svědčí to o tom, že zazdění okna bylo vynuceno zcela novým návrhem na podobu interiéru loggie. Dalším důvodem k zrušení okna mohla být i jeho příliš izolovaná poloha v interiéru loggie, působící jako cizorodý a neproporční prvek. Zaniklo tak ale jediné okno, které umožňovalo vizuální spojení komnaty dvorního traktu casina s hlavní osou celého areálu.

Změnu plánu, která nastala někdy uprostřed výstavby, ukazuje v loggii i použití různého kamene. Celý sokl s bosáží, portálky, okny a patky pilastrů jsou vytesány z měk-

Obr. 21: Pohled na patky pilastrů západní fasády casina při styku se soklem dvorní fasády se spárou po parapetu terasy dvora a balustráda slepé západní arkády casina. Částečná rekonstrukce. Vpravo část balustrády východní boční arkády s jednodušší římsou a profil patky pilastru průčelí kostela sv. Jakuba v Jičíně (zaměření a kresba P. Uličný, 2001).

Obr. 22: Detail styku patky nárožního pilíře dvorního křídla a patky pilastru východní boční fasády se stopou po parapetu terasy dvora (foto P. Uličný, 2001).

kého červeného pískovce, na kterém jsou dnes již patrné stopy eroze. Hlavice sloupů a kladí, tedy vrchní partie casina, jsou bez výjimky ze světlého pískovce, který se jeví mnohem odolnější.⁴⁰⁾ Při porovnání toskánských patek pilastrů loggie s patkami stejného řádu pilastrů průčelí kostela sv. Jakuba lze nalézt zajímavé rozdíly. Patka na kostelní fasádě je vyvinutá více do výšky a patka loggie naopak hloubkově. Záměrný rozdíl v tvarování patek mohl být odůvodněn nutností plastického zdůraznění pilastrů loggie kvůli pohledům z dálky, zatímco fasáda kostela sv. Jakuba byla vnímána pouze v bezprostřední blízkosti. Jiným důvodem mohlo být zdůraznění vertikálnosti kostelní fasády, která měla spíše vyvolávat vzruch než uklidňovat. Pilastry kostelní fasády jsou ukončeny hlavicí toskánského řádu, která byla v loggii po změně návrhu nahrazena transformovaným kladím.

Tři vchody vedoucí z loggie do obytného traktu casina jsou dnes lemovány dřevěnými klasicistními rámy s rozetami v koutech a dvoukřídlými rámovými dveřmi s proskleným vrchním polem. Podobně jako u všech dveří v přízemí, byly i zde zřejmě plánované portály se supraportou, které nebyly nikdy osazeny. Nová omítka ale v současnosti znemožňuje domněnku o nástavcích prokázat. Stávající zděný parapet mezi arkádami loggie pochází z roku 1790, kdy nahradil původní kamennou balustrádu, po které jsou ale na všech pilířích patrné stopy. Původní ranně barokní balustráda, která je o něco nižší, než klasicistní parapet loggie, je patrná pod slepými arkádami na bočním průčelí dvorního traktu casina. Rozdílně jsou komponovány římsy těchto balustrád; římsa v západním poli je bohatěji profilovaná než její protějšek na východní straně. O provedené balustrádě referuje ve výše zmíněném dopise z roku 1629 Giovanni Pieroni. Dnešní kamenná dlažba, položená kolem roku 1790, leží oproti původní úrovni o něco výše. Ukazuje na to rozdíl mezi úrovní dlažby a vrchu bosovaného soklu, který činí 15 cm. Zvýšení dlažby způsobilo i změnu výšky původního parapetu.

Klenba loggie vychází z půdorysu obsahujícího tři trávy, z nichž jsou obě krajní téměř čtvercová a střední obdélná. Základem křížové klenby je valená klenba půlkruhového profilu osazená v podélném směru loggie, do které vnikají

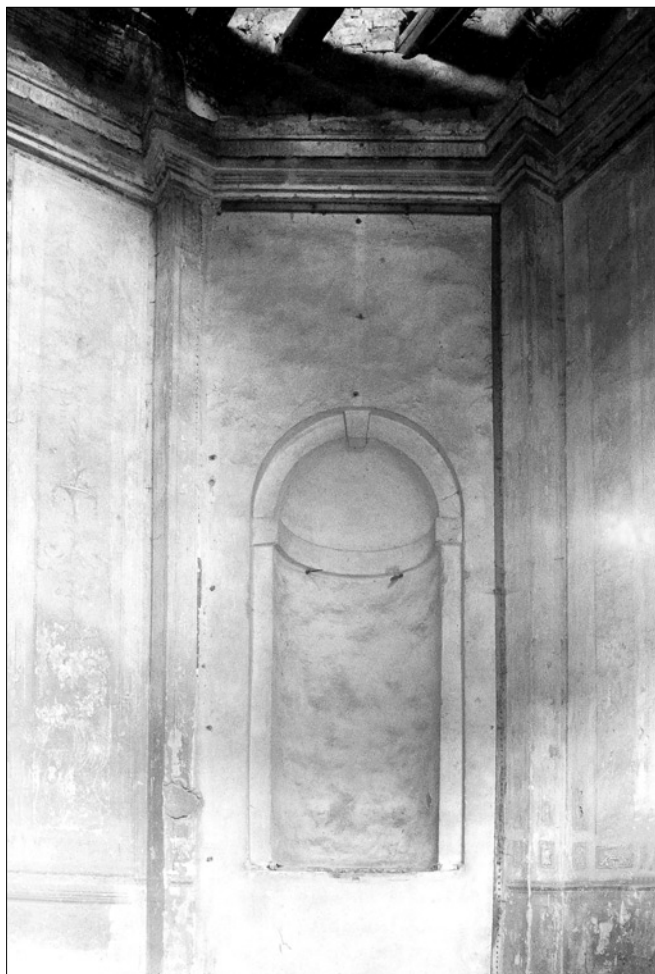
Obr. 23: Východní strana přízemní části polygonu s klasicistními malbami (foto P. Uličný, 2001).

tři užší příčné valené klenby rovněž půlkruhového profilu, ale se stoupavou vrcholnicí. Krajní pole jsou završeny úseky klášterní klenby.

Na dnes dostupných místech je patrné, že nejstarší omítka loggie byla nanášena ve velice tenké vrstvě, což bylo místy vynuceno minimálním ústupkem mezi profilem patky a zdí pilastru. Místy nebyla omítka nahozena vůbec; hrubé zdivo bylo pouze natřeno hustou a sytou okrovou malbou. Mladší vrstvy omítek proto dnes částečně zakrývají profilaci patky. Podobně jako dvorní křídla – anebo zámek a děkanství v Jičíně – i casino s loggií bylo při klasicistní úpravě natřeno hráškově zelenou barvou.

Dvorní fasáda

Dvorní fasáda casina je členěná trojicí jednoduchým lizénových ráků, rozděleným jedním plochým kordonem v úrovni podlahy mezi přízemím a 1. patrem. Celek, komponovaný do dvou širších a středního užšího pole, je vložen mezi dva prosté nárožní pilíře, jaké definují i nároží loggie a je svrchu ukončen profilovaným architrávem. Krajní pilíře jsou založeny na prostém, odstupněném soklu, kontrastujícím s náročněji profilovanými patkami pilastrů bočních stěn. Obě části jsou odděleny cca 25 cm širokou mezerou, do které měl být nebo byl osazen parapet volné terasy mezi casinem a bočními křídly dvora. Díky parapetu tak neměl být opticky nevyvážený styk dvou různě komponovaných a velkých soklů dvorní a bočních stěn nikdy pa-

Obr. 24: Jižní nika v polygonu v přízemí s klasicistní omítkou (foto P. Uličný, 2001).

trný. Šíře mezery nedovoluje uvažovat o balustrádě, jaká je dochovaná na boční stěně casina, ale jen o jednoduché zídce vyzděné z cihel a kryté kamennou, oboustranně profilovanou deskou. Podobný, stávající parapet zde byl proveden někdy kolem roku 1790.

Třem polím rámmů odpovídaly i tři okenní osy tři podlaží a právě okna a jejich poloha se stala kamenem úrazu celé fasády. Střední osa se vstupním portálem a okny obou pater byla vyměřena na ose centrálního rámu, a tím i celé budovy. Jinak tomu bylo v případě krajních polí, kde byla okna přízemí s ohledem na střed polygonální místnosti vyměřena mimo jejich středy, blíže ke krajním pilířům. Protože je však oválný prostor schodiště z neznámých důvodů menší a tím i kratší než polygon, okna pole odpovídající schodišti neleží v přízemí na jeho ose. Asi kvůli těmto rozdílům v půdorysu došlo zřejmě k potížím při vyměření oken prvního patra, které byly posunuty až s půlmetrovou odchylkou mimo osy oken přízemí, čímž se okno schodišťového prostoru dostalo zpět na osu schodiště, a tím i na střed lizénového rámu. Kompozice fasády tak byla sice narušena, byla však dosud ovládaná symetrií, kterou ale ztratila po vyzdění oken druhého patra. Okno krajní místnosti posledního patra se totiž jako jediné posunulo zpět do pozice okna přízemí, zatímco jeho protějšek osvětlující schodiště zůstal v ose dané polohou okna 1. patra. Do původní osy, odpovídající oknu v přízemí, byla navíc také posunuta nedokončená nebo odbouraná horní třetina okna 1. patra pod

Obr. 25: Klasicistní dveře ze střední místnosti do oválu s patrnou trhlinou vyššího záklenku pro supraportu původně plánovaného portálu (foto P. Uličný, 2001).

oknem patra druhého. A kdyby byla stavba dokončena, posunulo by se nepochybně i okno celé. Z toho je zřejmé, že okenní osa západního krajního pole fasády měla být dodatečně po celé výšce zarovnaná, tak jak byla vytyčena oknem v přízemí, na rozdíl od protějšku pole východního, kde horní dvě okna osvětlující schodiště měla zůstat v nové, vůči celkové kompozici fasády asymetrické poloze. Podobně jako u loggie, i zde nakonec zvítězily požadavky na symetricky komponovaný interiér, který navrhující architekt nebo prováděcí stavitel nebyl schopen sloučit se stejně symetricky navrženým exteriérem.

Komplikace také způsobilo samo dodatečné zřízení regulérního druhého podlaží, jehož okna téměř dosedala na záklenky rámmů oken patra prvního. To si zřejmě vynutilo zredukování původní velikosti oken prvního patra na rozměry o něco menších oken druhého patra, i když to nelze bezpečně prokázat. Okna druhého patra navíc nevyhnutelně zasahovala do kládí, které muselo být na třech místech přerušeno.

Žádné z oken včetně portálu, který měl být umocněn vysokou supraportou, nebyl ani za Valdštejnovy výstavby, ani později (vyjma neforemný portál) osazeny. Pro osazení ostění zůstaly dodnes připravené rámy nik se šmorci, vyzděnými střídavě z cihel nebo kamene. Při zřizování sýpky byla okna prvního patra zmenšena a okna patra druhého byla rozdělena do dvou okének, z nichž horní stále leželo v úrovni architrávu. Teprve při klasicistní úpravě fasády došlo k úplnému zaslepení oken druhého patra tenkou zazdívkou a za-

Obr. 26: Průhled z oválu do střední místnosti a polygonu v úrovni 1. patra. Vlevo patrná nika a ústupky pro neprovedené schodiště (foto P. Uličný, 2001).

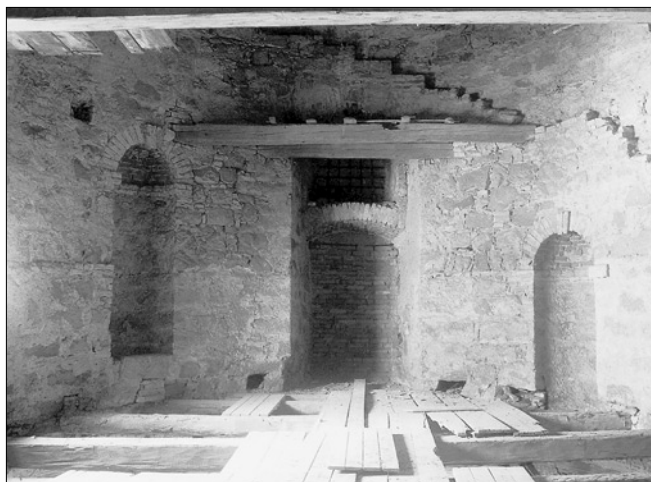
luzií půlkruhově ukončené slepé arkády, nad kterou byl vynechán jen 20 cm velký čtvercový průduch a architráv byl proveden po celé délce. Svislé trhliny, procházející architrávem v místech všech tří oken, však zvenčí dodnes indikují dodatečné zazdívky.

Přes všechny komplikace při změnách projektu a nejasností mezi vztahem interiéru a exteriéru je pravděpodobné, že by v případě dokončení casina ve Valdštejnově době byly všechny nepravidelnosti severní fasády a interiéru vyřešeny ku prospěchu celkového dojmu. Casino však zůstalo nedokončené, nebyla osazena žádná okenní a dveřní ostění a tak toto průčelí zůstává unikátním dokumentem až o chaotickém průběhu stavby, plném rozporuplných změn. Svěbytné řešení přinesla až klasicistní přestavba, která pomocí velkých slepých oken s žaluziemi vytvořila z chaoticky působící fasády architekturu harmonického dojmu. Jediným nedostatkem této úpravy bylo úplné zaslepení oken druhého patra.

Stavební technologie

Běžné zdivo casina s loggií bylo vyzděno z velkých hrubě opracovaných pískovcových kvádrů, vyklínovaných drobnějšími kusy a místy i cihlami. Pro vyzdívání více namáhaných a náročnějších detailů byly připravovány pravidelné kvádry s hrubým povrchem a hladčeji upravenou stezkou na okraji, používané v nároží anebo pro překlad nad krbovou nikou. Místy se vyskytují i v běžném zdivu, často však až v druhotném uložení. Z cihel jsou zásadně vyzděny záklenky otvorů a nik, na které jsou použity delší formáty (6/14,5 – 15/24 – 28 cm), než byly užívány při zdění běžného zdiva, kde bývá používáno cihel různých formátů. Potvrzuje to rozlišování mezi klenebními a běžnými cihlami v písemných pramenech a množství cihelen, které naráz dodávaly na stavbu cihly mírně odlišného formátu a kvality.⁴¹⁾ Užití většího počtu cihel při vyzdění velkého pásu zdiva na jižní straně krajní místnosti druhého patra, se jeví náhodné než záměrné. Cihly používané při adaptaci na sýpku jsou naředivělé a jakoby zašlé, narozdíl od jasné červených cihel pocházejících z klasicistní přestavby. Cihly poslední úpravy ze 30. let 20. století jsou žluté, ostře pálené.

Hrubé zdivo zůstalo v interiéru většinou neomítnuté, protože stavba nebyla zevnitř nikdy dokončena. Pouze na-

Obr. 27: Východní stěna oválu s nikami, zazděným oknem a ústupky pro neprovedené schodiště v úrovni 1. patra (foto P. Uličný, 2001).

hodilé partie byly pokrývány řídkou vrstvou lžící utahované kvalitní vápenné omítky světlé barvy, lišící se podstatně od omítky, která byla používána při úpravě casina na sýpku. Tato omítka je naopak hrudkovitá s kamenivem většího formátu a výrazně šedivé až cementové barvy. Rozlišení těchto dvou omítek umožňuje posuzovat rozsah druhotných úprav provedených uvnitř casina. Načervenalá hrudkovitá omítka se objevuje v okolí zhlaví stropních trámů dodatečně osazených při adaptaci na sýpku. Barva malty se liší i v původním zdivu na rozhraní dvou stavebních fází, patrných na jižní zdi střední místnosti 1. patra.

Stavba byla stažena řadou dřevěných a kovových táhel. Do stěn byly v průběhu stavby místy zazdívány většinou opracované trámy samonosného lešení. Zbyla po nich řada otvorů, jako například na severozápadním nároží a západním konci dvorní fasády, kde je v úrovni podlahy 1. patra zvenčí zachovaná řada 4 odřezaných trámů, které mohly sloužit jako mezipodesta venkovního schodiště používaného v době stavby (viz v pramenech zmiňované vytahování štuk po lešení). V horní části stavby jsou v interiéru patrné výrazné vodorovné spáry oddělující jednotlivé vrstvy zdiva, po kterých stavba narůstala. Nejvíce vrstev, o průměrné výšce kolem 1 m, je patrných v západní místnosti plánovaného 2. patra na mezitraktové zdi. V nižších podlažích nebo na severním průčelí se takto ohraničené vrstvy neobjevují. Překvapuje to zejména tam, kde lze předpokládat přestavbu po změně plánu. Nejvýraznější spára naopak probíhá na vnitřním líci casina téměř v rozsahu celého půdorysu cca 70–90 cm pod korunou zdiva. Tato spára snad odděluje výše nadezděnou část, o kterou se zřejmě casino zvedlo proti původnímu plánu.

Proporce

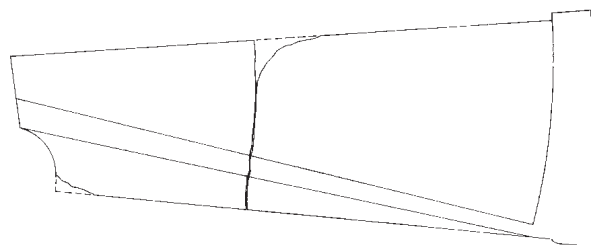
Neobyčejný důraz Valdštejnovy jičínské architektury na geometrickou kompozici, projevující se zjevně i ve strohém půdorysu casina a tehdejší obecný zájem o geometrii a proporčnost vycházející z renesančních teoretických prací, vede k hledání systému, který byl pro stavbu casina a loggie použit. Ukazuje se, že základem všech Valdštejnových velkých staveb na Jičínsku byl čtverec. Téměř čtvercovému obrysu se blíží obvod jičínského paláce se stranou přesahující o něco velikost 100 pražských loktů.⁴²⁾ Na čtvercovém

základě je založena i centrála kostela sv. Jakuba o straně 50 loktů a také kartuziánský klášter ve Valdicích, jehož obvod uzavírající zahradu byl vyměřen do čtverce o straně asi 500 loktů (zatímco samotný klášter včetně dvora byl založen obdélníku o stranách 200 a 300 loktů). Pro proporční schéma klášterního kostela však byl použit čtverec o straně 33 loktů (poukazující na počet Kristových let).⁴³⁾ Nepřekvapí proto, že se základna areálu valdického casina včetně dvora blíží rovněž čtverci a že strana určená severním křídlem dvora je dlouhá 100 loktů. Velikost 100 loktů se tedy objevuje u obou světských staveb, zatímco stavby sakrální jsou založeny na základně s jinou velikostí. Je v tom možné spatřovat i určitý číselný symbolismus, který měl již v založení odlišit stavbu světskou od sakrální. Tohoto symbolismu zřejmě použil Valdštejnův architekt již v Praze, kde hlavní průčelí paláce, stejně jako stáje – pro Valdštejna mimořádně podstatná část rezidence – dosahovaly zhruba 100 loktů.⁴⁴⁾

Detailní geometrickou strukturu casina a budov dvora se zatím daří objasnit jen částečně. Je zřejmé, že obdélník budov dvora je založen na proporci složených z celých čísel, a to 5 : 3, o velikosti stran 100 × 60 loktů. Vlastní nádvoří je dlouhé 75 loktů, jeho šíře se mění díky tomu, že je kasino do nádvoří zasunuto šikmo. Pozoruhodné jsou interiéry křídel dvora. Jejich standartní šíře 10 loktů odpovídá stejně velké výšce. I v řezu se zde tak přes vytvoření zcela nepraktického prostoru (jedná se o hospodářské zázemí) uplatnil čtverec. Při řešení tvaru vlastního casina se zřejmě vycházelo z šířky obytného traktu bez svazků pilastrů, která činí přesně 45 loktů, zatímco jeho hloubka je přesně 15 loktů, takže proporce tohoto „těla“ casina vycházejí 3 : 1. Velmi obtížné se zdá být nalezení klíče, podle kterého byla rozvržena vnitřní dispozice tohoto křídla. Matoucí je rozdílná síla zdí a mírně obdélná střední místnost. Proporce schodiště jsou 6 : 5, a vycházejí tak z poměrů obvyklých pro tento použitý typ. Proporce dvou zbývajících prostor neodpovídají poměrům celých čísel nebo jsou tyto poměry zakódované v zatím neodhalené podobě. Jasně měřitelná je světla šířka arkád: tři průčelní arkády jsou vzdálené přesně 10 loktů, užší boční arkády jsou široké přesně 8 loktů. Pozoruhodné jsou proporce podélného a příčného řezu celou budovou. I když je stávající střecha odlišného tvaru než původní, nemůže zakrýt, že i celá stavba byla v podélném řezu původně komponovaná do čtverce. Byla-li i pro celkovou výšku stavby směrodatná šířka obytného traktu bez pilastrů, pak měla dosahovat 45 loktů, tedy o zhruba 4 m méně než dnes, počítáno od podlahy polygonu v suterénu. V příčném řezu pak při přijetí takto rekonstruované výšky vychází proporce v poměru 7 ku 5.

Celkové hodnocení

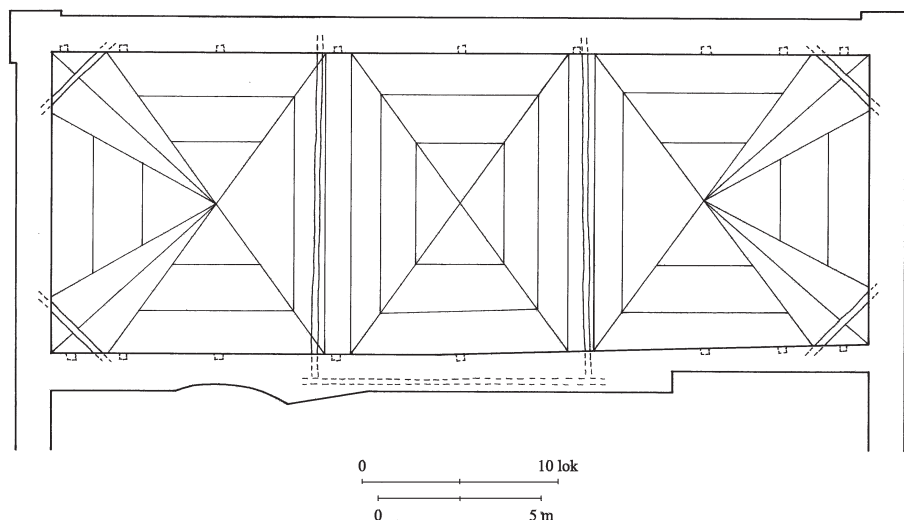
Pro objasnění vzniku a funkce mimořádně zajímavého architektonického útvaru, jakým je Valdštejnovo kasino se servisním dvorem, jsou při absenci podrobnějších písemných zpráv nadmíru cenné dva výše zmíněné plány, uložené ve sbírkách Uffizie ve Florencii. Tyto nesignované plány jsou součástí konvolutu Pieroniho návrhů na vesměs neprovedené stavby a jsou nepochybně jeho vlastní prací. První z nich, datovaný 3. lednem 1624, byl Jarmilou Krčálovou hypoteticky označen jako plán zámku na Čerově, kam Valdštejn v tuto dobu uvažoval o situování své letní rezidence.⁴⁵⁾

Obr. 28: Pohled na rub a bok stupně točitého schodiště nalezeného v suterénu oválné místnosti casina (zaměření a kresba P. Uličný, 2001).

Návrh, dokumentovaný plánem přízemí a 1. patra, ukazuje čtvercovou stavbu o čtyřech křídlech se středním, rovněž čtvercovým dvorem. Prvé patro se ze sálu ve středu jednoho z křídel otevíralo trojosou loggií, orientovanou do předpokládané zahrady. Ve středu protějšího křídla byla navržena vstupní hala, nad kterou byl další sál, vynášený sedmiosou loggií, vloženou do vnitřního traktu tohoto vstupního křídla. V patře vnějšího traktu bočního křídla byla navržena galerie nad stejně dimenzovanou chodbou v přízemí.

Plán, datovaný 4. březnem roku 1624, představuje druhou variantu vykreslenou v úrovni 1. patra, která se již blíží kompozici realizované v dnešním Libosadu. Vila si stále podržela svůj blokovitý charakter na čtvercovém základě o straně 100 loktů (podešlý návrh tento rozměr o několik loktů přesahoval), zahradní křídlo však bylo nahrazeno úzkým spojovacím traktem se sedmiosou loggií, stávající se tak protějškem k loggii vstupního křídla. Nádvoří získalo mírně obdélný půdorys o stranách 48 a 45 loktů (poměr stran bez loggií je 63 a 45 loktů, tedy 7 : 5). Vypuštění zahradního křídla již předpokládalo, že se k vile místo toho připojí objekt casina, vysunutý do samotné zahrady. Středem navrhovaného casina o velikosti 50 na 40 loktů měl být velký sál o stranách 30 a 20 loktů, patrně dvoupodlažní, ve kterém ještě nebyla navržena loggie. Zahrada byla ze sálu přístupná monumentálním schodištěm, se dvěma sdruženými rameny.⁴⁶⁾ Výsledná kompozice trojkřídleho objektu, před kterým je kasino předloženo, se tak formálně podobala provedené stavbě v dnešním Libosadu, funkčně se však jednalo o zásadně odlišný a zároveň velice zvláštní útvar. Pokud bylo součástí prvního návrhu rezidence vedle čtyřkřídle vily i kasino, pak mohlo být – jak bylo obvyklé a logické – umístěno někde v prostoru zahrady. V druhém návrhu se však kasino stalo prakticky součástí samotné vily, čímž byl původní smysl casina, který spočíval v oddělení této příležitostně využívané stavby se všemi funkcemi a možnostmi, které z jeho izolovanosti vyplývaly, prakticky zcela zvrácen. Zdá se tedy logické, že ve výsledné a provedené podobě byla zachována pouze jedna ze dvou takto spojených funkcí. Tou se stala funkce reprezentovaná příležitostně využíva-

Obr. 29: Schéma půdorysu rubu klenby loggie a rekonstrukce systému táhel (kresba P. Uličný, 2001).

ným casinem, přičemž rozlehlá, několikapodlažní vila byla redukována na přízemní jednotraktový objekt servisního dvora.

Návrh na finální variantu byl s největší pravděpodobností vyhotoven ještě v roce 1624, protože již v následujícím roce byly zahájeny úpravy obory. Celý areál byl založen do mělkého údolí, s jednou straní uměle dotvořenou pomocí teras na zahradu a druhou ohrazenou na bažantnici (nová oboř). Oba díly byly propojeny střední osou, na jejímž počátku – na nejvyšší terase zahrady – stálo samotné kasino a na jejím konci uzavíral novou oboř objekt zvaný rundel. Budovy dvora nehrály v zahradním průhledu žádnou roli a jejich oddělení a odsunutím se z nich staly kulisy, které se vlivem perspektivy opticky ještě více zmenšily. Nezáměr o začlenění těchto objektů do členění zahrady ukazují i jejich prostá průčelí bez oken, jimiž se obracejí do zahrady.⁴⁷⁾ Dvůr kromě své hospodářské funkce však plní i důležitou roli pojícího prvku s jičínsko-valdickou osou. Do stran otevřená loggie svou polohou při této ose umožňovala průhledy směry definovanými tímto krajinným konceptem spojující všechna Valdštejnova refugia a sídla: hrad Veliš, jičínský palác (s kostelem sv. Jakuba), zahradu s casinem a kartuziánský klášter – určený k Valdštejnovu věčnému odpočinku. Tři z těchto areálů byly založeny s vlastní rozlehlou zahradou, téměř čtvercové podoby a stejné velikosti, orientované v Jičíně k jihu, při casinu k jihovýchodu a u kartuziánského kláštera k východu. Všechny tyto prvky byly k sobě poutané i slunovratovou orientací aleje.⁴⁸⁾ Průhledy loggií umožňovaly, stejně jako kurzor aleje, pozorování východů a západů slunce v extrémních ročních polohách, nikoli však všech objektů, mezi kterými byla alej vytyčena. Tento nedostatek snad mohl být důvodem, proč byla osa zahrady, původně asi myšlená kolmo k cestě s alejí, odchýlena o cca 5° k severu. Z loggie tak bylo po této změně možné vnímat průčelí klášterního kostela, přičemž jičínsko-valdická alej byla díky tomuto zalomení odkloněna od směru na původně plánované Valdštejnovu mauzoleum v presbytáři, k hlavnímu vjezdu do areálu kláštera.⁴⁹⁾

Monumentální měřítko loggie,⁵⁰⁾ hruběji řešené detaily a těžkopádný architektonický slovník, oproti jemně zpracované loggii pražské, ukazují vedle rozdílného venkovského a městského prostředí, na formování pro dálkové

pohledy, které při „komorním“ rozměru a ohrazení pražské zahrady nebyly zamýšlené. Terasovitost zahrady podnítila založení hlavního prvku casina – loggie – na mohutném podstavci suterénu. Tím bylo dosaženo i toho, že při průchodu stupňovitou zahradou se loggie neschovává v hraně teras. Vyvýšením nad terasovitou zahradu také působí mnohem větším dojmem. Dominantní poloha obrovité trojice arkád loggie v hloubkové ose zahrady vzbuzuje až dojem triumfálního oblouku. Téměř čtvercový tvar zahrady členěný umělými zříceninami připomínajícími věže, může vyvolávat až obraz an-

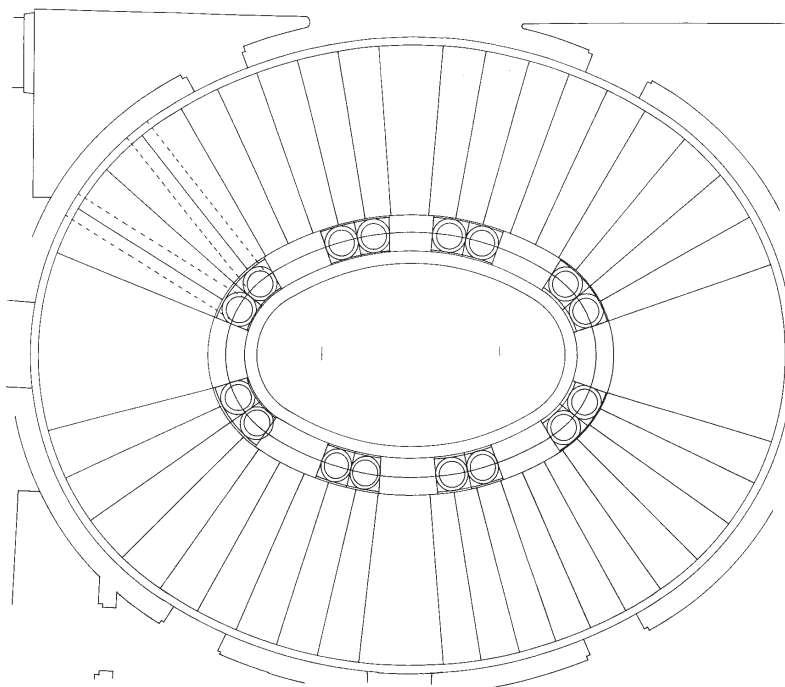
tického castra. Užívání těchto motivů, čerpajících z vojenské a triumfální symboliky, se objevují také u sousedního Valdštejnova velkolepého podniku – kartuziánského kláštera. Tato kartouza byla vysloveně založena jako „castrum“ Panny Marie a obklopena příkopem běžícím kolem stejné velké zahrady, se zdí zpevněnou obdobnými věžicemi, tentokrát jen na nárožích, doplněnými později o archaické cimbuří.⁵¹⁾

Vedle monumentálnosti loggie vzbuzuje také velký obdiv plánované oválné schodiště, které mělo zaujmout celou východní třetinu obytného traktu casina. Takto dimenzované a tvarované schodiště mělo v Čechách menší obdobu pouze v již neexistujícím schodišti Matematické věže na Pražském hradě, vestavěném v letech 1602–1603 Rudolphem II. do starší románské věže a ústícím na vyhlídkovou terasu.⁵²⁾ Schodiště mělo podle dochovaných plánů prázdný střed a schodnice byla vynášena prstencem založeným na řadě šesti nebo osmi sloupů a stejně jako ve valdickém casinu byla v diagonálách členěna půlkruhovými nikami. Typ tohoto monumentálního schodiště pochází z Itálie, kde bylo používáno ve velmi specifickém prostředí. Návrh na oválné schodiště s nikami v diagonálách byl publikován Palladiem v jeho Čtyřech knihách o architektuře; zde má ještě plný střed. V konkrétním návrhu pro klášter Carita v Benátkách Palladio používá obdobný typ schodiště, ale s prázdným středem, i když je zde schodnice vynášena přímo ze stěn bez pomoci prstence sloupů.⁵³⁾ První oválné schodiště opravdu monumentálního měřítka s řadou nosných sloupů postavil po roce 1583 pro papeže Řehoře XIII. architekt Ottaviano Mascarino v paláci Quirinal v Římě.⁵⁴⁾ Typ kruhového schodiště neseného řadou sloupů, postavené před tím Bramantem ve vatikánském Belvederu a Vignolou ve vile Farnese, zde Mascarino s pozoruhodným výsledkem transformoval do oválného tvaru. Schodiště ve valdickém casinu má s Mascariniho schodištěm stejné proporce a tvar, který byl v obou případech zkonstruován podle 1. oválu publikovaného v Serliově Čtyř knihách o architektuře.⁵⁵⁾ Po příkladu paláce Quirinal vzniklo oválné schodiště rovněž v palazzo Borghese (po roce 1604) pro papeže Pavla V. a v palazzo Barberini pro papeže Urbana VIII. (po roce 1628) od Francesca Borrominiho.⁵⁶⁾ Toto srovnání tak odkrývá specifické spojení monumentálního typu oválného schodiště

s nejvyššími autoritami tehdejší Evropy – s papežem a císařem.

Kromě drobných změn půdorysu, jaké lze pozorovat v zjednodušení polygonu 1. patra oproti přízemí, došlo k první velké změně plánu stavby casina v polovině výšky 1. patra, kdy bylo zaslepeno okno střední místnosti a přestaly se vyzdívát příčky. V tomto okamžiku byl zřejmě proveden návrh na dispoziční horního polopatra, která se zásadně lišila od půdorysu nižších podlaží, později transformovanou druhou změnou do regulérního podlaží. I když to nelze bezpečně prokázat, zdá se, že s regulérním obytným 2. patrem nebylo v programu casina původně vůbec počítáno. Stavba tak mohla být o něco nižší a její ukončení mohlo být řešeno pouze konzolovou římsou jako v pražské loggii a ne trojdílným kladím. Ukazuje se, že i původní návrh na podobu průčelí a loggie casina se podstatně odlišoval od provedeného stavu. Jak vyplývá z Pieroniho dopisu ze srpna 1629, byla celá hrubá stavba casina včetně krovu tehdy již dokončena. Ke změně tedy muselo dojít minimálně rok před tím, v roce 1628, po Spezzově smrti. Protože casino bylo společně se zahradou a oborou založeno s největší pravděpodobností v roce 1625, je možné podle těchto údajů hypoteticky datovat vznik jeho jednotlivých částí. Výstavbu bezprostředně po založení musel zastavit mor, který podle dopisu Andrea Spezzy z 9. srpna 1625 ochromil práce na tehdy prováděných základech nové části jičínského zámku. Protože ani se stavbou zámku se zřejmě ze stejných důvodů nepokročilo ani v roce 1626,⁵⁷⁾ je pravděpodobné, že suterén, přízemí a 1. patro casina bylo postaveno až v roce 1627. Poté byly vypracovány pozměňovací projekty a v roce 1628 bylo provedeno poslední patro a vztyčen krov. V následujících dvou či tří let byly prováděny již jen dokončovací práce.

Kdo byl autorem změny projektu, stejně jako původního návrhu, není v pramenech přímo doloženo. Stav stavby v roce 1629 jednoznačně vylučuje jakýkoli podstatnější zásah Niccolo Sebreghondiho, uváděného v literatuře často jako autora celé stavby,⁵⁸⁾ kterého Pieroni vyhledal na místo Andrea Spezzy (zemřelého asi počátkem roku 1628) až v roce 1630.⁵⁹⁾ Sebreghondi se tak mohl projevit pouze v komponování profilace kladí, které bylo osazováno pod jeho vedením, se stejnou profilací jako kladí v interiéru kostela sv. Jakuba v Jičíně, který Sebreghondi rovněž dokončoval. Mohl rovněž zasáhnout do podoby nerealizovaných okení a dveřních ostění a štukové výzdoby, pokud však všechny zmíněné návrhy nebyly provedeny již samotným Pieronim nebo Spezzou.⁶⁰⁾ Krátké a neúspěšné intermezzo zde mohl předtím prožít i nejmenovaný stavitel, který byl povolán na Spezzovo místo a vzápětí (ještě v roce 1628) s ostudou odvolán.⁶¹⁾ Z podrobných údajů o stavu výstavby, kterými

Obr. 30: Ottaviano Mascarino, Původní návrh pro oválné schodiště paláce Quirinal v Říme, 1583, podle Jack Wasserman, *The Quirinal Palace in Rome*, in: *The Art Bulletin*, XLV, 1963, obr. 13 (překreslil P. Uličný, 2001).

disponoval Pieroni v srpnu 1629, je zřejmé, že se v Jičíně tehdy zdržoval. V Jičíně byl začátkem tohoto roku také kvůli změně projektu na stavbu nové části zámku, která měla být zvýšena o jedno podlaží. Byl-li Pieroni zaměstnán na vypracování posudku či alternativního návrhu na změnu projektu paláce, je možné, že totéž po něm Valdštejn nebo hejtmán Taxis mohl žádat i v případě casina. Tomu by odpovídala známá skutečnost, že Pieroni obdržel na přelomu roku 1628 a 1629 za prokázané služby značné množství peněz. Průběh jednání ohledně výše zmíněného zvýšení je pozoruhodný i z hlediska vztahu Valdštejna jako stavebníka k jeho architektům a pro možné důvody navýšení kapacity casina. Valdštejn se zprvu bránil jakýmkoli změnám a nevybíravě nadává na stavitele, který plán na zvýšení paláce vypracoval. Teprve po uklidňujícím Pieroniho dobrozdání se přiklání k přidání dalšího regulérního podlaží, které má být celé poskytnuto jeho oblíbenému synovci Maxovi.⁶²⁾ Delší Valdštejnův pobyt v Jičíně na přelomu roku 1627 1628, v souvislosti s narozením jeho syna a dědice Karla Albrechta, jej zřejmě podnítil i k přehodnocení programu casina. K původně pouze společenským místnostem piana nobile tak bylo přidáno další podlaží s funkcí převážně obytnou.

Jestliže není zcela jasné, mohl-li být Pieroni autorem změny plánů casina, pak je téměř jisté, že byl autorem původního návrhu. Jak loggie pražská, která je považována odůvodněně za Pieroniho práci, tak i loggie valdická obsahuje obdobné kompoziční schéma a motivy.⁶³⁾ Také při posouzení celého krajinného konceptu, do kterého je casino organicky vloženo, nelze uvažovat o nikom jiném než o Pieronim, který zřejmě také při úpravách brtnického panství nechal k zámku vyměřit lipovou alej.⁶⁴⁾ Nikdo jiný z Valdštejnových stavitelů ani nebyl tak spojený s astronomií a astrologií jako právě Pieroni, který například do základního kamene brtnického kostela vložil pro „budoucí mate-

matiky přesné polohy sedmi planet“.⁶⁵⁾ A právě jičínsko-valdický krajinný koncept má velmi hluboké astronomické a astrologické významy.⁶⁶⁾ Na Pieroniho autorství také ukazuje užití lisenových rámu, které člení boční a zadní stěny kostelů sv. Jakuba v Jičíně a sv. Josefa ve Valdicích – stavby jím s největší pravděpodobností navržené. Tentýž motiv byl použit i na hradní zdi zahrady casina, jak je patrné na fragmentu dochovaném vedle grotty a na brtnickém klášteře paulánů, další Pieroniho moravské stavbě.

ZÁVĚR

Stavba Valdštejnova casina s loggií se kvůli nepřízní osudu nikdy nedočkala svého dokončení. Interiéry jejího obytného traktu nebyly kromě přízemí nikdy omítnuty a nebyly v něm zřízeny pevné podlahy a příčky. Stejně tak nebylo nikdy vybudováno oválné schodiště, pro které, stejně jako pro všechna ostění oken a portálů byly připraveny ústupky ve zdivu. Ve stavu, v jakém bylo před dokončením v roce 1632 ponecháno, se casino vzácně dochovalo téměř beze změn dodnes. Tento stav je z hlediska studia vývoje stavby o to zajímavější, že se jedná o tak významnou architekturu, která nemá nejen v Čechách tehdejší doby obdobu.

POZNÁMKY

- 1) Tato práce vychází z P. Uličný, Stavebně historický průzkum letohrádku s loggií Valdštejnovy vily ve Valdicích u Jičína, Jičín 2001 a *Luboš Lancinger, Jan Muk, Jiřina Muková, Jičín – Libosad, Stavebně hist. průzkum, SÚRPMO Praha, 1993.* Luboš Lancingerovi a Jiřině Mukové tímto děkuji za možnost citovat výsledky jejich průzkumu. Za konzultaci děkuji Petru Fidlerovi, Jaromíru Gottliebovi i Ivanu P. Muchkovi a redakci. Ještě před popisem stavby je třeba upravit dnes obecně používanou, ale nevěstičnou terminologii. Loggií je dnes často míněna jak loggie samotná, tj. salla terena, tak i celá stavba obsahující kromě loggie suterén, vnější schodiště do zahrady a zadní trakt s řadou místností. Příměřejší by bylo nazývat celý tento stavební útvar italským výrazem „casino“ (čti „kazin“) jak se nazývají menší objekty v italských zahradách vybavené často loggií a určené ke krátkodobým pobytům. Existence casina bývá závislá na větším sídle poblíž, v tomto případě na jičínském paláci, se kterým bylo spojeno ojedinělou a velkoryse založenou lipovou alejí. Obdobné spojení lze nalézt mezi casinem v oboře u vily Farnese v Caprarole, nebo mezi Pražským hradem a letohrádkem v Královské oboře – Stromovce. (Ivan P. Muchka, Finis belli pax. Remarks to the artistic development in Central Europe in the time of Albrecht of Wallenstein, in: 1648: paix de Westphalie, l'art entre la guerre et la paix, Actes du colloque, Münster, Paris, s. 260–261. Týž, Architektura renesanční, Praha 2001, s. 84.) V dobových pramelech se celý areál valdického casina se dvorem nazývá německy „lusthauz“. Tři dvorní křídla přiléhající k zadní straně casina jsou dnes běžně nazývaná čestným dvorem, i když s tímto typicky francouzským prvkem nemají mnoho společného. Vhodnější by bylo jej nazývat jednoduše „dvůr“.
- 2) Jan Morávek, Zdeněk Wirth, Valdštejnův Jičín, Příspěvek k dějinám barokního stavitelství v Čechách, Praha 1946, s. 27.
- 3) Jaroslav Mencl, Historická topografie města Jičína, část II, 1949, s. 413.
- 4) První plán publikovala Jarmila Krčálová, Giovanni Pieroni – Architekt?, in: Umění, roč. 36, 1988, s. 532 a obr. 17 na s. 529. Druhý plán identifikoval Petr Fidler, kterému děkuji za upozornění a možnost otisknutí.
- 5) Jaroslav Mencl, op. cit., s. 410–413.
- 6) Jaroslav Mencl, op. cit. s. 413–414. Dopis bývá vztahován i na zahradu Valdštejnova paláce v Praze, viz Jarmila Krčálová, op. cit., s. 527–528. Podle níže uvedených údajů, ze kterých vyplývá, že se právě v létě roku 1630 stavělo lešení a klenba loggie, je zřejmé, že Valdštejnův dopis se vztahuje na valdické casino.
- 7) Jarmila Krčálová, op. cit., s. 521.
- 8) Luboš Lancinger, Jan Muk, Jiřina Muková, op. cit., s. 1–5.
- 9) Petr Uličný, Dvůr Valdštejnova casina u Jičína, v tisku.
- 10) Luboš Lancinger, Jan Muk, Jiřina Muková, op. cit., s. 3–5.

- 11) Tamtéž, s. 3–5.
- 12) Tamtéž, s. 3–5.
- 13) K pojmu kavřince jako římsy viz Milada Vilímková, Stavitelé paláců a chrámů. Kryštof a Kilián Ignác Dientzenhoferové. Praha 1986, s. 53. Za upozornění a upřesnění děkuji Petru Fidlerovi.
- 14) Luboš Lancinger, Jan Muk, Jiřina Muková, op. cit., s. 5.
- 15) Luboš Lancinger, Jan Muk, Jiřina Muková, op. cit., s. 6.
- 16) Jan Morávek, Zdeněk Wirth op. cit., s. 26 a 35.
- 17) Luboš Lancinger, Jan Muk, Jiřina Muková, op. cit., s. 7–8.
- 18) Tamtéž, s. 9.
- 19) Tamtéž, s. 9–10.
- 20) Tamtéž, s. 10.
- 21) Tamtéž, s. 10.
- 22) Tamtéž, s. 10. Sýpka v prostorách casina vznikla někdy v průběhu v 17. století, přičemž není jasné, zda původně zasahovala i do přízemí, které bylo později adaptováno na taneční a jídelní sál. Dvě původní podlaží 1. a 2. patra byla sýpkou rozdělena do podlaží tři o nižší výšce. Svou formou kuriózní objekt sýpky s obrovitou loggií, ve které bylo transformováno nedostavěné casino, mělo vliv na podobné vyhlížející sýpku s trojitou vstupní arkádou v nedalekých Vokších, postavenou roku 1700 podle návrhu J. B. Matheye. K výjimečnému zjevu této stavby viz Eduard Maur, Česká barokní sýpka, in: Ars baculum vitae. Sborník studií z dějin umění a kultury. Praha 1996, s. 156–159.
- 23) Luboš Lancinger, Jan Muk, Jiřina Muková, op. cit., s. 12.
- 24) Tamtéž, s. 12.
- 25) Tamtéž, s. 16–17.
- 26) Tamtéž, s. 18.
- 27) Pro nevydaný Soupis památek historických a uměleckých v království Českém, Politický okres Jičínský, zpracovávaný Zdeněkem Wirthem, bylo připraveno zaměření přízemí casina. Ve Wirthově pozůstalosti (ÚDU AV ČR, DSF) se dochoval štočkový obsah tohoto plánu. První podrobnou plánovou dokumentaci casina a dvora zhotovil až Viktor Kotrba v letech 1937 – 1938, která je díky podrobným měřítkům (1: 50 a 1: 100) a citu pro detail mimořádně hodnotná. Kotrba nezaměřil nejvyšší patro casina, které bylo v té době nepřístupné. Soubor perem vyrýsovaných a podlepených plánů obsahuje celek v úrovni přízemí se dvorem a casinem v měřítku M 1: 100. Dále půdorys suterénu, přízemí, prvního patra casina a podélný řez směrem k jihu v měřítku M 1: 50. Jedno pare plánů je uloženo v MÚ Jičín, druhé pare v OMaG Jičín a třetí ve sbírce plánů SÚPP v Praze. Zde jsou také Kotrbovy originální kótované podkresby v tužce, mezi kterými je rovněž v peru neprovedený příčný řez casinem. Na podkladě těchto plánů byla v roce 2001 vypracována další dokumentace obsahující podélný řez obytným křídlem casina k severu, podélný řez loggií stejným směrem a půdorys 2. patra v měřítku M 1: 50 a byly doplněny starší Kotrbovy řezy.
- 28) Kresba byla společně s omítkou při nedávných stavebních pracích zakryta novodobým štukem.
- 29) Originál plánu je uložen v oblastním archivu Zámorsk, kopie částí plánu s jičínským panoramatem uložena v KM ve Vrchlabí pod č. F 4168/158. O plánu viz J. Ambrož, Grauparova mapa Harrachovského panství z roku 1765, in: Krkonoše, Vlastivědný sborník českého podhorí, svazek II, 1939, s. 5–7.
- 30) Luboš Lancinger, Jan Muk, Jiřina Muková, op. cit., s. 37.
- 31) Luboš Lancinger, Jan Muk, Jiřina Muková, op. cit., s. 39. K podobě stěny před rekonstrukcí pravděpodobně neexistuje dokumentace.
- 32) Pod nikou je při stávající úrovni podlahy do stěny vložen druhotně použitý kus kamenného ostění s nejasitelným profilem.
- 33) Nevysvětlitelně zůstává, jaký měl být účel neznámé prostory nebo prostorů pod terasou nádvoří a jak se do nich vstupovalo. Jejich vznik lze objasnit poukázáním na původně plynule stoupající terén, který byl přeměněn na terasy. Tím je realizace takového podzemních prostor velmi snadná, pokud se přiloží k rubu terasní zdi.
- 34) Jiří Starý, Problematika obnovy loggie, in: Valdštejnská loggie a komponovaná barokní krajina okolí Jičína, Z Českého ráje a Podkrkonoší – Supplementum 3, Semily 1997, s. 137.
- 35) Patrně v souvislosti s nedávným vybouráváním zazděných otvorů v suterénu mezi oválem a přilehlými místnostmi byly ze zdiva vyjmuty do datečně vložené fragmenty původních ostění z oken a portálů dvora. Ve zlomku se zde nachází také část bosáže pocházející z vnějšího soklu casina s plochým povrchem rýhovaným špičákem, zatímco fasety a stezky boky jsou otesány hladce. Na dvoře je rovněž uložena celá řada dalších fragmentů, z nichž část bezpečně nepochází z loggie (novodobé náhrobky) a část může pocházet z areálu casina nebo zahrady (bosovaný portál s později upravenými špičáky, jaké má bosáž soklu na západní straně loggie). O původu ostatních prvků (schodů různých profilů, podstavců) se lze jen dohadovat, že pocházejí ze zahrady, ze dvora, či odjinud.
- 36) Okénko mohlo zůstat dvě podlaží najednou v době, kdy zde by-

- la sýpka. Náročnější tvar okénka oproti prostým oknům ve dvorní a boční fasádě je v interiéru loggie pochopitelný.
- 37) Komory s pažením a dubové příčky byly roubeny v roce 1630 v podkrovní jičínské zámku. *Jan Morávek, Zdeněk Wirth*, op. cit., s. 28.
 - 38) Řada obdobných pravouhlých nik s ostěním je naznačena na původním, dosud nepublikovaném plánu druhého podlaží jičínské zámku, který byl nalezen ve sbírkách florentských Uffizi. Za možnost studovat tento plán děkuji Petru Fidlerovi.
 - 39) *Oldřich Stefan*, O architektonickém útvaru Valdštejnské loggie v Praze, in: *Umění*, Praha 1938, s. 21–22.
 - 40) Rozdíl v barvě kamene by snad bylo možné vysvětlit i estetickými důvody, pokud měly zůstat ve své přírodní barevnosti. Kombinací červeného a světle okrového žíhaného pískovce totiž vynikají portálky v arkádách jičínské zámku, kde se objevují obě varianty: z červené pískovce jsou vytesány stojky s překladem, zatímco římsa je ze světlého pískovce a naopak. Z načervenalého pískovce byl také sestaven sokl a tektonické prvky hlavní fasády kostela sv. Jakuba navržené G. Pieroni (k jeho autorství viz *Petr Fidler*, Kostel sv. Jakuba Většího v Jičíně a architekt Giovanni Battista Pieroni, in: *Valdštejnská loggie a komponovaná barokní krajina okolí Jičína, Z Českého ráje a Podkrkonoší – Supplementum 3*, Semily 1997, s. 31–44), zatímco hlavní portál téže fasády vytvořený údajně podle návrhu N. Sebreghondioho je ze světlého pískovce (*Michaela Ličeníková*, Úloha Nicola Sebreghondioho ve službách Albrechta z Valdštejna, in: *Valdštejnská loggie a komponovaná barokní krajina okolí Jičína, Z Českého ráje a Podkrkonoší – Supplementum 3*, Semily 1997, s. 122). Z červeného pískovce je vytesána i bankálová římsa posledního okna druhého patra západní strany jičínské paláce, jak bylo zjištěno při jejím vyjmutí v souvislosti s opravou v roce 2001, ačkoli římsy okna v přízemí jsou vytesány z okrového pískovce.
 - 41) *Luboš Lancinger, Jan Muk, Jiřina Muková*, op. cit., s. 1–6.
 - 42) Pražský loket odpovídá 0,5914 m. *August Sedláček*, Paměti a doklady o staročeských mírách a váhách, Praha 1923, s. 27.
 - 43) *Petr Fidler, Petr Uličný*, Stavebně historický průzkum kostela sv. Josefa v bývalém kartuziánském klášteře ve Valdčích, Jičín, 2002, s. 48–50.
 - 44) K tomu viz *Pavel Vlček*, „Dientzenhoferův skicář“ a česká architektura 1640–1670, in: *Umění* 37, 1989, s. 492. *Ivan P. Muchka*, Finis belli pax. Remarks to the artistic development in Central Europe in the time of Albrecht of Wallenstein, in: 1648: paix de Westphalie, l'art entre la guerre et la paix, Actes du colloque, Münster, Paris, s. 262.
 - 45) *Jarmila Krčálová*, op. cit., s. 532. Jádrem Čerovského dvorce, ležícího uprostřed mezi Jičínem a dnešním Libosadem, dnes tvoří prostá západovýchodně orientovaná dvoupodlažní stavba, zachycená v této podobě již na axonometrickém pohledu Iossefina Sikory z roku 1756. Viz též mapu 1. vojenského mapování a stabilní katastr z roku 1841. Obě tyto mapy zakreslují přístupovou komunikaci vedoucí od západu – od města, odpojující se od starobylé cesty, vedoucí z Jičína do zaniklé vsi Zebín a míjející dvůr Čerov od severu. Stručné dějiny objektu uvádí *Jaroslav Mencl*, op. cit., s. 400–406.
 - 46) Návrh druhé varianty je pozoruhodný také způsobem, jakým je kasino na vilu napojeno. Mezi oba objekty je vložena dlouhá, 12 lóktů široká chodba, která přichází z míst, které již plán nezachycuje, takže pouze údaj o délce 152 lóktů ukazuje, že začínala asi 25 lóktů před vilou. O stejnou vzdálenost ji přesahuje i na druhé straně, kde se zalamuje a vytváří k bočnímu křídlu paralelní trakt, spojený na svém konci skrze řadu místností s hlavním sálem vily. Tento trakt byl v úrovni prvního patra včetně části mezi casinem a vilou pravděpodobně navržen jako galerie o délce 111 a 152 lóktů, tedy přes 150 m. V přízemí lze v tomto traktu očekávat stáje (v jičínském paláci dosahují stáje obdobné vnitřní světlosti). Podle podkreslených linií později změněných zdí se zdá, že trakt stáji měl původně směřovat jiným směrem. Monumentální trojamenné schodiště vedoucí k hlavnímu sálu vily má 52 stupňů, čímž při hypotetické výšce jednoho stupně 15 cm (výška stupně k portálům v průjezdech dvora u casina) dosahuje piano nobile téměř 8 m, obdobně jako v později realizovaném casinu. Vzhledem k tomu, že žádný z plánů nesděluje místo svého určení, stojí jistě za úvahu možnost i jiné lokace, jakou může být jičínský zámek, který dosahuje stejné šíře jako první (o něco rozměrnější návrh).
 - 47) Obdobným způsobem bylo formulováno i západní a východní průčelí dvora, členěné velkým portálem pouze na ose aleje mezi Jičínem a Valdčemi, zatímco boční „koridory“ třířadé aleje ústí do slepých stěn. Tyto dnešní „koridory“ však nebyly průchozí, nástup do nich byl navíc později zablokován dnes zbořenými výklenkovými kaplemi. Trojkřídlovým hospodářským dvorem obsahujícím stáje, jízďárnu, kovárnou, zbrojnici a míčovnu byl opatřen i Valdštejnův jičínský palác, nacházející se v tomto případě pod palácem. Vyvýšená poloha dvora u casina může svědět k jeho přeceňování, jak ukazuje jeho moderní název „čestný dvůr“. Obdobný hospodářský dvůr, který byl – tentokrát stejně jako u casina – vstupní, byl předložen kartuziánskému klášteře ve Valdčích. Reminiscence na propojení trojkřídlového objektu s casinem, navrhovaně ve druhé variantě, by mohly být zřejmě nerealizované prostory podzemního traktu navazujícího na kasino zpoza terasy dvora.
 - 48) *Josef Kabeláč, Cyril Ron*, Astronomické aspekty orientace lipové aleje v Jičíně, Plzeň-Praha, 2002, s. 1–6.
 - 49) Zjištění přesvědčivých dokladů o důvodech odchýlení osy zahrady od kolmice k jičínsko-valdické aleji bude vyžadovat důkladnější studium a přesné zaměření. Problematické se jeví již to, že ani osa dvora, již odchýlená od linie aleje, není na osu casina kolmá. Blok casina se tak do terasy se dvorem nepravidelně „zakusuje“.
 - 50) Na gigantické měřítko stavby, ve své době v kontextu střední Evropy mimořádném, upozorňuje *Thomas DaCosta Kaufmann*, Court, Cloister and City. The Art and Culture of Central Europe. 1450–1800, London 1995, s. 253.
 - 51) *Petr Fidler, Petr Uličný*, Kostel sv. Josefa v bývalém kartuziánském klášteře ve Valdčích, v tisku.
 - 52) *Jarmila Krčálová*, Poznámky k rudolfínské architektuře, in: *Umění* 6/1975, s. 507. *Jarmila Krčálová*, Česká renesanční schodiště, in: *Umění* 2/1983, s. 99–100. *Monika Brunner*, Prag und Rom um 1600: Ein Beitrag zur Architektur der rudolfinschen Residenz, in: *Rudolf II, Prague and the World, Papers from the International Conference*, Praha 1998, s. 24–30. Pražské schodiště dosahovalo přibližně 7 m délky a 5,5 m šířky oproti 7,9 x 6,8 m schodiště casina u Jičína. Při vlivu astrologie na Valdštejnovu architekturu může být zajímavá možnost spojení nik schodiště s astrologickými planetami. Například v římském Pantheonu zřejmě vyjadřoval smysl sedmi nik a osmého vchodu mimo jiné asi i počet sedmi planet a božstev sluneční soustavy, zatímco na osmé planetě – Zemi stál návštěvník vstupu. Viz např. *Nigel Hiscock*, The Wise Master Builder, Platonic geometry in Plans of Mediaeval Abbeys and Cathedrals, Ashgate 2000, s. 129. Užití oválu pro schodiště ale neumožňovalo jednoznačný koncept jako u jednopodlažní stavby. Číselný symbolismus proto mohl být do schodiště vložen jiným způsobem, kdy se počet 7 či 8 nik odvíjí v prostoru stáčené šroubovici. Souvislost se symbolismem planet při použití oválu se nabízí i díky objevu J. Keplera, jehož objev eliptických drah planet mohl mít na rozšíření oválu jako architektonického prvku určitý vliv. *Jarmila Krčálová*, Centrální stavby české renesance, Praha 1976, s. 60–61.
 - 53) *Monika Brunner*, op. cit., s. 27, obr. 5.
 - 54) *Jack Wasserman*, The Quirinal Palace in Rome, in: *The Art Bulletin*, XLV, 1963, s. 216–217. Originální plán viz na obr. 13.
 - 55) *Sebastiano Serlio*, The Five Books of Architecture, An Unabridged Reprint of the English Edition of 1611, New York, 1982. Geometrická konstrukce podle 1. oválu způsobuje poblíž obou středů charakteristickou deformaci plynulého průběhu, která je na Mascariniho plánu velmi dobře patrná.
 - 56) *Monika Brunner*, op. cit., s. 27.
 - 57) *Jaroslav Mencl*, op. cit., s. 80.
 - 58) *Jan Morávek, Zdeněk Wirth* op. cit., s. 56. Nejnověji například *Michaela Ličeníková*, Úloha Nicola Sebreghondioho ve službách Albrechta z Valdštejna, in: *Valdštejnská loggie a komponovaná barokní krajina okolí Jičína, Z Českého ráje a Podkrkonoší – Supplementum 3*, Semily 1997, s. 125–129. *Táz*, Úloha architekta Nicola Sebreghondioho ve službách vévody Albrechta z Valdštejna, in: *Zprávy památkové péče*, roč. LVIII, 1998, s. 4, uvádí Sebreghondioho autorství jako nepochybné.
 - 59) *Jan Morávek, Zdeněk Wirth*, op. cit., s. 16.
 - 60) Okna dvorních budov casina dosahují charakteristický motiv klenáku s trojicí kapek použitý i na klášteře ve slezských Bielanech, díky čemuž Jan Muk považoval návrh těchto oken za Spezzovo dílo. Jak plyne z písemných pramenů a z tempa výstavby, byly tato okna osazována až v roce 1630, tedy v době, kdy zde Sebreghondio již působil. *Luboš Lancinger, Jan Muk, Jiřina Muková*, op. cit., s. 56. Viz též *Petr Uličný*, Dvůr Valdštejnova casina u Jičína, v tisku.
 - 61) Mírně chaotický způsob, jakým bylo stavěno druhé patro obytného traktu, by nevylučoval domněnku, že neúspěšný stavitel byl částečně zodpovědný právě za tyto nekonceptní změny či chyby, jako špatně vyměřené okno 1. patra. Výčet nevybíravých nadávek seslaných na stavitelův účet zmiňuje *Zdeněk Kalista*, Valdštejn. Historie odcizení a snu, Praha 2002, s. 185. Viz též *Jan Morávek, Zdeněk Wirth*, op. cit., s. 16.
 - 62) *Jaroslav Mencl*, op. cit., s. 81–82. Jak sděluje zpráva z roku 1628, byl Maximilián z Valdštejna jedinou osobou, které důvěřoval. *Zdeněk Kalista*, op. cit., s. 173. Po smrti svého syna Albrechta Karla byl Max Valdštejnovým nástupcem.
 - 63) *Oldřich Stefan*, op. cit., s. 21–22. *J. Krčálová, Giovanni Pieroni – Architekt?*, in: *Umění*, roč. 36, 1988, s. 530.
 - 64) *Jarmila Krčálová, Giovanni Pieroni – Architekt?*, in: *Umění*, roč. 36, 1988, s. 531. Vzorem pro jičínskou alej mohla být lipová alej stejné dél-

ky, založená v roce 1616 mezi Pražským hradem a letohrádkem v Bubenči. *Ivan P. Muchka*, *Finis belli pax. Remarks to the artistic development in Central Europe in the time of Albrecht of Wallenstein*, in: 1648: paix de Westphalie, l'art entre la guerre et la paix, *Actes du colloque*, Münster, Paris, s. 260–261. *Ivan P. Muchka*, *Architektura renesanční*, Praha 2001, s. 84.

65) *Jarmila Krčálová*, op. cit., s. 520.

66) Studium astronomicko-astrologických souvislostí jičínsko-valdického konceptu bylo v poslední době iniciováno Jaromírem Gottliebem, kterému děkuji za řadu cenných informací. Viz *Josef Kabeláč*, Cyril Ron, *Astronomické aspekty orientace lipové aleje v Jičíně*, Plzeň-Praha, 2002, s. 1–6. *Petr Fidler*, *Jaromír Gottlieb*, *Miloš Šejn*, *Petr Uličný*, *Program rekonstrukce a využití Libosadu u Jičína. Casino – Loggie – Dvůr – Zahrada – Nová Obora – Stará Obora – Alej, Jičín*, 2002, s. 1–22. *Petr Fidler*, *Petr Uličný*, *Kostel sv. Josefa v bývalém kartuziánském klášteře ve Valdčích*, v tisku.

WALDSTEINSCHES KASINO BEI JIČÍN/GITSCHIN

Das Kasino mit der Loggia, dem Hof, Garten und Wildpark ist ein Bestandteil eines außergewöhnlichen Landschaftskomplexes, den in dem Gitschiner Kessel der Herzog von Frýdlant/Friedland Albrecht von Waldstein gründete. Die Stadt Jičín, die er zum Mittelpunkt seiner ausgedehnten Herrschaft machte, bildete auch die Mitte dieser Komposition. Von dem Valdice-Tor, das vor der Stirnwand der Kirche des hl. Jakob steht, wurde die Achse der Komposition, die von einer Lindenallee geformt wurde, die in den Innenhof vor dem Kasino mündet und weiter durch das Kasino zu der Kirche des hl. Bruno (heutzutage des hl. Joseph) des Kartäuserklosters in Valdice führt, ausgesteckt. Die Absicht, einen Sommersitz in der Nähe von Jičín zu bauen, belegen nicht realisierte Entwürfe von Giovanni Pieroni vom 1. Januar und 4. März 1624. Im Oktober desselben Jahres bedachte Waldstein noch die Gründung eines Baus an Stelle des Čerovský-Meierhofes, der auf dem Weg zu dem alten Wildpark stand, kurz daran hat er sich für die heutige Stelle unter dem Hügel Zebín bei dem alten Trčka-Wildpark entschieden. Beide Pläne zeigen, wie die beachtenswerte Komposition des monumentalen Kasinos mit der riesigen Loggia mit einem dreiflügeligen und nur einstöckigen Service-Hof entstand. In der ursprünglichen Erwägung gab es eine entgegengesetzte Situation, an Stelle des Hofes sollte eine zuerst vierflügelige, später schon nur dreiflügelige Villa stehen, zu der sich im Verlaufe des Entwurfs das Kasino zuordnete, ursprünglich ein durch seine Funktion isoliertes Gebäude. Dieser Zwiespalt der Funktionen ging wahrscheinlich in das Auslassen (die Reduzierung) der Villa über, im Vergleich mit der Akzentuierung des Kasinos selbst. Den Aufbau des Areals hat unmittelbar nach der Gründung offensichtlich die Pest eingestellt, die in der bestimmten Zeit in den Jahren 1625 und 1626 die Bauarbeiten lahmgelegt hat. Es ist deshalb sehr wahrscheinlich, dass das Souterrain und der 1. Stock des Kasinos erst im Jahre 1627 erbaut wurden. Danach wurden Abänderungsprojekte ausgearbeitet und im Jahre 1628 wurde der letzte Stock durchgeführt und der Dachstuhl aufgerichtet. In den folgenden zwei oder drei Jahren wurden schon nur Beendigungsarbeiten durchgeführt. Wer der Autor des ursprünglichen Entwurfes, genauso wie der Änderung des Projektes war, ist in den Quellen nicht direkt belegt. Der Zustand des Baus im Jahre 1629, als Giovanni Pieroni den Bau als überdacht und auf die Einwölbung von 5 Fürstenkemenaten wartend beschreibt, schaltet eindeutig irgendwelchen wesentlichen Eingriff von Niccolò Sebregondi aus, der in Jičín die Stelle des Baumeisters nach dem verstorbenen Andrea Spezza erst ab Ende des Jahres 1630 versah, der aber in der Literatur für den Autor des ganzen Baus gehalten wird. Das Kasino, ähnlich wie den ganzen Landschaftskonzept, hat also höchstwahrscheinlich Giovanni Battista Pieroni selbst entworfen. Etwa in der Saison des Jahres 1628 wurde die Kapazität des ursprünglich einstöckigen Kasinos um einen weiteren Stock erhöht. Nach der ersten Änderung wahrscheinlich in der Funktion irgendeines Halbgeschosses, nach der zweiten unmittelbar folgenden Änderung schon aber in der Gestalt eines regulären Stockes, der zum Nachteil des ersten Stockes und der Gesamtkomposition der Hoffassade erbaut wurde. Die wurde durch die mehrmaligen Änderungen und das fast chaotische Verschieben der Fenster um ihren ursprünglichen harmonischen Eindruck gebracht. Bei der ersten Projektänderung wurde auch das einzige Fenster, durch das sich der Wohntrakt des Kasinos direkt in die Loggia öffnete, vermauert. Der Wohntrakt wurde in drei Räume aufgeteilt, die

von einer monumentalen – aber nie durchgeführten – Treppe verbunden werden sollten. Der Typ dieser Treppe mit der freien Mitte, die von einem Säulenring getragen wird, wurde vorher auf den Papst-Bauten in Rom und vom Kaiser Rudolf II. auf der Prager Burg verwendet. Die Arbeiten auf dem Kasino wurden im Jahre 1632 unterbrochen und bis zum Waldsteins Tod im Jahre 1634 wurden sie wahrscheinlich nicht mehr erneuert. Der Bau ist so unvollendet geblieben, seine Innenräume wurden nie eingewölbt und verputzt und in die Fensternischen wurde nie eine Fensterlaibung eingebaut. Aus dem Kasino ist mit der Zeit ein Speicher geworden, der in den Jahren 1790 – 1791, als ein neuer Dachstuhl erbaut und die Hoffassade mit den blinden Stäbchenläden hergerichtet wurde, markant umgebaut wurde.

ABBILDUNGEN

Abb. 1: Gesamtansicht des Kasinos und des Hofes von Süden. Foto Petr Uličný, 2002.

Abb. 2: Panorama der Landschaft um Jičín. Von links Jičín, Aleje, ein unbekannter sternförmiger Bau, Waldsteinsches Kasino mit dem Hof, Garten und Wildpark. Der Hügel Zebín mit der Kirche des hl. Ägidius (oder des hl. Joseph in Valdice), Kartäuserkloster und der alte Trčka-Wildpark Detail aus der ... Landkarte der Harrachov-Herrschaft, ausgeführt im Jahre 1765 von Anton Gaupar, OA Zámrs. Reprofoto Zdeněk Feufar, 1947, KM Vrchlabí.

Abb. 3: Panorama der Landschaft um Jičín. Detail eines sternförmigen Baus, Waldsteinsches Kasino mit dem Hof, Garten und Wildpark und dem Hügel Zebín mit der Kirche des hl. Ägidius. Ein Teil der ... Landkarte der Harrachov-Herrschaft, ausgeführt im Jahre 1765 von Anton Gaupar, OA Zámrs. Reprofoto Zdeněk Feufar, 1947, KM Vrchlabí.

Abb. 4: Kasino mit dem Garten auf dem kaiserlichen Abdruck des stabilen Katasters 1842, ÚAGK Praha, Kataster Kbelnice. Foto Petr Uličný, 2001.

Abb. 5: Komponierte Landschaft um Jičín-Valdice auf der reambulierten Karte des stabilen Katasters aus dem Jahre 1842. Die Kataster Jičín, Kbelnice und Valdice, SÚA Praha.

Abb. 6: Giovanni Pieroni. Entwurf einer Villa – wahrscheinlich für Albrecht von Waldstein in Čerov bei Jičín, 4. März 1624. Florenz, Uffizien, Gabinetto Disegni e Stampe, 4516.

Abb. 7: Entwicklung der Gestalt des Waldsteinschen Lustschlosses in den Entwürfen von Giovanni Pieroni. 1. Entwurf der Villa, wahrscheinlich in Čerov bei Jičín, 3. Januar 1624. Laut J. Krčálová, Giovanni Pieroni – Architekt?, in: *Umění* 36, 1988, S. 529. 2. Entwurf derselben Villa, 4. März 1624. 3. Ideale Rekonstruktion des Kasinos bei Valdice-Wildpark mit dem Hof einschließlich nicht realisierten Konstruktionen. Entwurf etwa vom Ende des Jahres 1624. Der Maßstab bezeichnet 100 Ellen (59,1 m). Zeichnung Petr Uličný, 2001 unter Zuhilfenahme der Vermessung von Viktor Kotrba, 1937 – 1938.

Abb. 8: Ideale Rekonstruktion des Kasinos mit dem Hof einschließlich nicht realisierten Konstruktionen. Zeichnung Petr Uličný, 2001 unter Zuhilfenahme der Vermessung von Viktor Kotrba, 1937 – 1938.

Abb. 9: Gesamtansicht des Innenhofes und der Hoffassade des Kasinos. Foto Petr Uličný, 2003.

Abb. 10: Gesamtansicht der Hoffassade des Kasinos. Heutiger Zustand. Foto Jan Štenc, 1934. ÚDU AV ČR, DSF, W-A-230/5, Repro Zdeněk Matyáško.

Abb. 11: Grundriss des Souterrains des Kasinos. Vermessung und Zeichnung Viktor Kotrba, 1937 – 1938. MÚ Jičín.

Abb. 12: Grundriss des Souterrains des Kasinos. Ideale Rekonstruktion einschließlich nicht realisierten Konstruktionen. Zeichnung Petr Uličný, 2001.

Abb. 13: Grundriss des Erdgeschosses des Kasinos mit der Loggia. Vermessung und Zeichnung Viktor Kotrba, 1937 – 1938. MÚ Jičín.

Abb. 14: Grundriss des 1. und 2. Stockes des Wohntraktes des Kasinos. Heutiger Zustand. Vermessung und Zeichnung Petr Uličný, 2001 unter Zuhilfenahme der Vermessung des 1. Stockes von Viktor Kotrba aus den Jahren 1937 – 1938. 1. Stock: 1. Rücksprung für eine nicht durchgeführte Treppe mit der Nische, 2. Vermauertes Fenster in die Loggia, darunter ein verklebtes ovales Fensterchen, 3. Abzug, 4. Fenster gemauert außer Achse. 2. Stock: 5. Rücksprünge für eine nicht durchgeführte Treppe, 6. Auslauf des Mauerwerkes der Konstruktion der Treppe, 7. Kaminnische, 8. Mauervorsatz für eine nicht durchgeführte Trennwand, 9. Blindfenster der Hofseite, 10. Nachträglich verblendete Fenster der Hofseite, 11. Unvollendete Ablegenischen.

Abb. 15: Längsschnitt durch den Wohntrakt des Kasinos gegen Süden. Laut Vermessung von Viktor Kotrba, 1937 – 1938 ergänzt von Petr Uličný, 2001. 1. Vermauertes ovales Fensterchen, 2. Vermauertes großes Fenster in die Loggia, 3. Abzug, 4. Vermauerte Kaminnische, 5. Spuren nach nicht durchgeführten Konstruktionen, 6. Konsole und Mauervorsatz für eine nicht durchgeführte Trennwand, 7. Metalzugstange, 8. Lünetten für das nicht durchgeführte Gewölbe.

Abb. 16: Längsschnitt durch den Wohntrakt des Kasinos gegen Norden. Vermessung und Zeichnung Petr Uličný, 2001. 1. Zwischenpodeste, in der Stelle der geplanten Treppe ein vermauerter Eingang unter der Terrasse des Hofes, 2. Niveau der geplanten Treppe unter dem Eingang aus dem mittleren Raum, 3. Rekonstruktion der Lunetten des nicht durchgeführten Gewölbes, 4. Vermauerte Nische für die Supraporte des nicht angesetzten Portals, 5. Vorausgesetzte Lage der vermauerten Nischen der Treppe, 6. zurückversetztes Feld, vermauert bei der kleinen Planänderung, 7. Niveau der eingegangenen Voutendecke, 8. Verblendete Seitenfenster, 9. Teilweise verblendete Fenster der Hofseite, 10. Spuren nach unvollendeten oder entfernten Konstruktionen der Treppe, 11. Verstärkungsgurt, 12. Erde der Trennwände und das Niveau der ersten Planänderung, 13. Nischen der Treppe, 14. Vorausgesetzter Gipfel der Treppe und das ursprünglich geplante Niveau des 2. Stockes, 15. Neues Niveau des zweiten Stockes, 16. Blindfenster, 17. Verblendete Fenster der Hofseite.

Abb. 17: Querschnitt durch die Mitte des Kasinos gegen Westen. Zeichnung und Ergänzung Petr Uličný, 2001 laut Viktor Kotrba, 1937 – 1938. 1. Vermauerte Nische für die Supraporte des nicht angesetzten Portales, 2. Verblendetes ovales Fensterchen, 3. Vermauertes Fenster in die Loggia, 4. Teilweise vermauertes Fenster in den Hof, 5. Wand des mittleren Raumes mit dem Mauervorsatz nach dem nicht angesetzten Portal, 6. Vermauertes Seitenfenster des Polygons, 7. Unvollendete Nischen in dem neuen Niveau des 2. Stockes, 8. Verblendete Kaminische in dem ursprünglichen Niveau des 2. Stockes, 9. Spuren nach Zugstangen über der Loggia.

Abb. 18: Längsschnitt durch die Loggia gegen Norden. Zeichnung Petr Uličný, 2001.

Abb. 19: Ansicht der Hoffassade des Kasinos. Heutiger Zustand. Vermessung und Zeichnung Petr Uličný, 2001.

Abb. 20: Ideale Rekonstruktion der Gestalt der Hoffassade nach der Projektänderung, bei der die Fenster des zweiten Stockes eingelegt wurden. Zeichnung Petr Uličný, 2001.

Abb. 21: Ansicht der Sockel der Pilaster der westlichen Fassade des Kasinos bei dem Kontakt mit dem Sockel der Hoffassade mit der Spalte nach dem Parapett der Terrasse des Hofes und die Balustrade der blinden westlichen Arkade des Kasinos. Partielle Rekonstruktion. Rechts ein Teil der Balustrade der östlichen Seitenarkade mit einem einfacheren Gesims und ein Profil des Sockels des Pilasters der Stirnseite der Kirche des hl. Jakob in Jičín. Vermessung und Zeichnung Petr Uličný, 2001.

Abb. 22: Detail des Kontaktes des Sockels des Eckpfiebers des Hofflügels und des Sockels des Pilasters der Seitenfassade mit der Spur nach dem Parapett der Terrasse des Hofes. Foto Petr Uličný, 2001.

Abb. 23: Ostseite des Erdgeschosses des Polygons mit klassizistischen Malereien. Foto Petr Uličný, 2001.

Abb. 24: Südliche Nische in dem Polygon im Erdgeschoss mit dem klassizistischen Verputz. Foto Petr Uličný, 2001.

Abb. 25: Klassizistische Tür von dem mittleren Raum in das Oval mit der sichtbaren Spalte des höheren Deckbogens für die Supraporte des ursprünglich geplanten Portals. Foto Petr Uličný, 2001.

Abb. 26: Durchblick von dem Oval in den mittleren Raum und den Polygon in dem Niveau des 1. Stockes. Links eine Nische bemerkbar und ein Rücksprung für die nicht durchgeführte Treppe. Foto Petr Uličný, 2001.

Abb. 27: Ostwand des Ovals mit Nischen, einem vermauerten Fenster und Rücksprünge für die nicht durchgeführte Treppe in dem Niveau des 1. Stockes. Foto Petr Uličný, 2001.

Abb. 28: Ansicht der Hinterfläche und der Seite der Stufe der Wendeltreppe gefunden im Souterrain des ovalen Raumes des Kasinos. Vermessung und Zeichnung Petr Uličný, 2001.

Abb. 29: Schema des Grundrisses des Gewölberückens der Loggia und die Rekonstruktion des Systems der Zugstangen. Zeichnung Petr Uličný, 2001.

Abb. 30: Ottaviano Mascarino. Ursprünglicher Entwurf für die ovale Treppe des Palastes Quirinal in Rom, 1583, nach Jack Wassermann, *The Quirinal Palace in Rom*, in: *The Art Bulletin*, XLV, 1963, Abb. 13. Umgezeichnet von Petr Uličný, 2001.

Übersetzung J. Kroupová)

Z PRŮZKUMU DOMU ČP. 209 VE VRCHLABÍ

JAN PEŠTA

Dům čp. 209 stojí v severní části historického jádra města Vrchlabí, na rohu ulic Zámecké a Husovy, šikmo naproti mětskému farnímu kostelu sv. Vavřince. Dům není zapsanou kulturní památkou, leží ale v nejcennější části městské památkové zóny, vyhlášené roku 1990. V rámci organismu města představuje (resp. donedávna představoval) velmi hodnotnou a dobře zachovanou historickou architekturu.

Již roku 1998 byl pro dům zpracován orientační stavebně-historický průzkum.¹⁾ V té době byl dům ještě kompletně zachovaný (včetně krovu, stropů, výplní otvorů a omítek). Krátce nato však dům postihl požár, při němž byly zničeny téměř všechny dřevěné konstrukce. Z velké části zanikly také vnitřní povrchy stěn, dveře a další prvky a detaily. Následně progresivní chátrání nezajištěného domu odhalilo řadu zajímavých skutečností, které zůstávaly autorům staršího průzkumu skryté.

Roku 2002 začala poměrně razantní rekonstrukce devastovaného domu, v jejímž důsledku hrozil zánik dalších, dosud zachovaných autentických konstrukcí a detailů, a tím i rapidní snížení vypovídací hodnoty domu. Proto bylo nutné urychleně zpracovat nový, upřesněný stavebně historický průzkum.²⁾ Vzhledem k popsaným skutečnostem měl nový průzkum do značné míry záchranný charakter a byl orientován především na dokumentaci suterénu a přízemí domu – tedy částí dosud nezasažených rekonstrukcí. Bohužel stavební a bourací práce v patře mezitím

Obr. 1: Vrchlabí, dům čp. 209. Fotografie z roku 1895, autorem je vrchlabský fotograf J. Müller (ze sbírek Krkonošského muzea ve Vrchlabí).